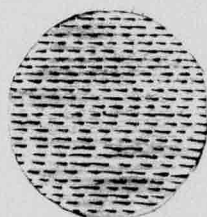

מצוה אנציקלופדיה

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי הק' זי"ע

הק' שלום יודא גראס

רב דקהל „מגן שאול“ ד„האלמין“ ור"מ בישיבה וכולל „בית ישעיי“
„מכון להוראה בשחיטות ובדיקות“

— תשמ"א —

•

— ברוקלין נ.י. —

יצא לאור ע"י
"חברת מזכי הרבים העולמי"
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

עיר התורה בית שמש

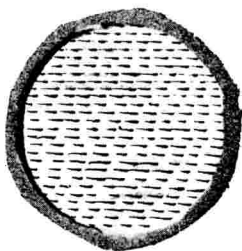
להשיג הקונטרסים בטל:

054-8436784

יו"ל בפרוס חג הפסח תשס"ח

מצוה אנציקלופדיה

אכילת מצות בישראל

הלכות אכילת מצה ואפיקומן בלילי הפסחים, שיעורן בכמות ובאיכות התחלת וסוף זמנם, בדרך ארוכה הכולל חלק ההלכתי המשולבת למוצא ומובא של כל הלכה לדעת מבטן מי יצאו הדברים ואיה משכן דברי קדשם. גם ספחנו דרך קצרה אשר עין כל ירוצו עיונם בו הלכות פסוקות וקצרות בלשון קל וצח. וגם דעת הפוסקים אם מצוה להרבות באכילת מצה בלילי פסחים יותר משיעור החיוב העיקרי.

הר"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבתי הק' זי"ע

הק' שלום יודא גראס

רב דקהל „מגן שאול“ ד„האלמין“ ור"מ בישיבה וכולל „בית ישעי“ „מכון להוראה בשחיטות ובדיקות“

בעהמח"ס: אפיות המצות השלם (י' חלקים); גידולי יהודה (על הלכות ציצית); שו"ת זבחו וזבחי צדק (על הלכות ש"ב); חינוך ישראל סבא (מדרין לחינוך הבנים והבנות); מדרין לצניעות; מזוהת שלום (על הל' מזוהת); מנוחת שלום (הדרכה לכשרות); מנחת יהודה, (על חומר איסור „חלב עב"ס“ ו„סימילאקי“); נפש ישעי (על מאכלות אסורות, ה"ח); קדושת ישראל (על הלכות יחוד); וש"ס.

בלאמוריר הרה"ג הצ' מוהר"ר ישעי זאב גראס זצ"ל נכד השרף מסטרעליסק, ר' יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, בית, תוי"ט, רש"י, ולמעלה בקודש עד דוד המלך עה"ש.

— ברוקלין, יצ"ו • שנת תשל"ח —
— ההכנסה מוקדשת לטובת הישיבה והכולל —

פתחא זעירא

היטיבו אשר דברו חז"ל שחזקה לחבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן וע"כ אמרנו להציג כאן דיני אכילת המצה בלילי פסחים ולספחו לדיני אפיית המצות לחבר את האהל להיות אחד.

הקונטרס דלהלן אשר פי יקבנו „אכילות מצות בישראל“ מכיל בקרבו הלכות מועילות ונחוצות בדרך קל ולסדר אכילות המצות בלילי פסח מתחילת נטילת ידים עד אחר אכילת אפיקומן, ירד ירדנו ללקוט שושנים מדברי הפוסקים עד היום הזה לדעת המעשה אשר יעשו הן בהכנת המצות דהיינו כמות המצות, נט"י, לשם יחוד קודם המצות, כוונת אכילת מצה, באופן הבציעה וחילוקה, והן באכילה עצמה, השיעור בכמות, השיעור בזמן, ועוד הלכות מרובות.

וזאת לדעת כי נכנסנו לסבך הספק אם ליישר עקבותינו בדרך הארוכה או בדרך הקצרה כי לכל חד מעלה וחסרון אית לי.

מעלת הארוכות לדעת מקור מוצא הדברים, מבטן מי יצאו, ולדעת דיעות החולקות בענין, אבל למעשה בפרט להמון עם מתבלבל הרעיון מראיה'ס שיטות שונות ודיעות חולקות.

מעלת וחסרון הקצרה מובן ממעלת וחסרון הארוכה, כי היא היפוכו, וע"כ כדי לצאת ידי שניהם הקדמנו דרך ארוכה, ואח"כ הוספנו דרך קצרה (כמובן במ"מ לשורש הדברים) ועי"כ נחת ינחתו בו בין המאריכין, ובין חבורת הקוצרים. ומבין שניהם יתקלס עילאה.

מפתח לספר אכילת מצות בישראל

פרק א

1. אכילת מצה ושאר דברים עיו"ט כט
2. נטילת ידים ל
3. ברכת המוציא – ועל אכילת מצה – והבציעה לא
4. טיבול במלח ואכילת הזיתים – לכתחילה לא
5. אכילת הזיתים – בדיעבד – ובאונס לב
6. אכילה בהסיבה לג
7. שיחה – אחר ברכות לד
8. סדר אכילת אפיקומן לד
9. אכילתה על השובע לה
10. אכילתה בב' מקומות לה
11. נרדם באמצע אכילת האפיקומן לו
12. שכה לאכול אפיקומן לו
13. מי שאי"ל אלא כזית לו
14. איסור אכילה אחר אפיקומן לז
15. זמן אכילת מצה לז
16. חיוב נשים באכילת מצה – ואפיקומן לח

פרק ב

17. כוונת האכילה לח

איכות אכילת כזית מצה

18. דין בין החניכים לט
19. מהות בין החניכים לט
20. הנאת מעים מ
21. סדר הבליעה – ושיעור האכילה מ
22. כדי אכילת פרס מב
23. סוף זמן אכילת מצה מג
24. זמן חצות לילה מד

פרק ג כמות אכילת מצה

נ	25.	אכילה פחות מכשיעור
נא	26.	אכילה יותר משיעור
נה	27.	שיעור כזית
נו	28.	שיעור הגדול – והקטן
ס	29.	שיעורו במשקל הגרם – ואונ"צ (oz.)
סא	30.	לוח השיעורים, לכזית – ביצה – ורביעית
סב	31.	כללים בענין השיעור
סג	32.	אכילת מצה – לחולה, וזקן

פרק ד

סד	33.	אכילת אפיקומן על השובע
סה	34.	מצה-ומרור, חוץ לתחום
סה	35.	לדחוק באכילת מצות הלילה
סה	36.	אם מזיק לו
סו	37.	במקום סכנה
סו	38.	שלוחי מצוה אינן ניזוקין
סו	39.	אכילה ושתי' אחר אפיקומן
סז	40.	עישון טיטון – שתיית טאבא"ק, אחר אפיקומן
סז	41.	רדיפה בתר מצות – והערמה בהם

פרק ד

סח	42.	סדר נט"י, ברכות, בציעה, אכילה של מצות מצוה
ע	43.	אכילת מרור
ע	44.	אכילת כורך
עא	45.	אכילת אפיקומן

הקדמה

הנה כבר הקדמנו שלהאריך ולהביא כל דין, ומנהג, ומסורת משורשה ומקורה יתארכו הדברים וילאה הקורא, בפרט לרוב העם הטרודים על המחיה ועל הכלכלה, עד החג כמעט.

דא לדין הבאנו קובץ גדול מספרי האחרונים כל ההלכות מתחלת קצירת החטים עד אחר אכילת אפיקומן בקצירת האומר, דבר דבור על אופניו, והם סולת נקי' מדברי הפוסקים הראשונים וגדולי האחרונים אשר מפייהם אנו חיים, ומימיהם אנו שותים.

ובזה נקוה לבוא אל נקודת מטרתנו להקל על המון בית ישראל, בין ליושבי אהל ובין לשאר העם המשתוקקים לקיים מצות אפיית ואכילת מצה כראוי ויאות, אולם מניעת השגת החפץ, חסרון הידיעה, וקוצר העת לחפש חיפוש מחיפוש מספר לספר, ועד שבאים לספר האחרון שוכחים הראשון.

אלא דמ"מ ישראל קדושים ומוסרים נפשם לקיים מצות עשה מה"ת של אכילה, היחידה הלזו (כלשון חת"ס בהשמטות, קצ"ו) במסירת נפשם הטהורה, בכל פרטיה ודיקדוקי' וכוונותי'.

בשגם בזוכרם דברי האריז"ל הנלהבים שהנהוה ממשוהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה, ומצד כל יראה ובל ימצא הלא יצאנו בבדיקה וביטול, ברם אם האכילה לא יעלה כהוגן ח"ו איה כל הבטחה זו? הלא פורחת והולכת לה! וכ"א בודאי נפשו ישים בכפו ויעשה יותר מיכלתו, ולא יחסוך עמל ויגיעה וטירחא יתירה להשיג מצות אפיות מן המובחר שבמובחרים, ואז בטח יזכה לשמירה משימצא דחימצא עי' מלאכי עליון כמבואר לעיל בשם שלשה עדים נאמנים: בעל אור לשמים מאפטע זצ"ל, (לעיל או' לג) ערוגה"ב פ' צו, והגדה אמרי קודש ד"ה מצה זו בשם הגה"ק מסטרעליסק (או' יא). וזהו אם בויעת אפו ויגיעת עצמו יעסוק בכל חלקי המצוה כמבואר להלן, אולם אם יטמין ידו בצלחת, ויצא לשוק לקנות מן הבא בידו מה יענה ליום הכסא, שאז עיקר הדין על מיכלא דאסוותא, כמבואר באבני נזר (שצ"ב) ואיה גבורתו להשתיק הקטיגור ולהגביר הסניגור?

ועלה ברעיוני דבר פשוט המושכל ללב, כי דברי הוזה"ק הללו, ודברי האריז"ל שהוזהיר ממשוהו חמץ כו', שניהם מתאימים להדדי, וזכרון אחד עולה לשניהם, דמה"ט עיקר דינו על מיכלא דאסוותא (כינוי למצות מצוה בזה"ק) בלבד הגם שישנם עוד תרי"ב מצות לבד מדיקדוקי סופרים ועוד, כי אם הי' נוהר בזה בודאי הבטחת האריז"ל הי' משמרו כולי שתא שלא יכשל בחטא ועון, וע"כ אף שבלא"ה הי' א"א לחרוץ משפטו בכל החומר ועומק הדין שהרי אדם יסודו

מעפר ונוטה לגשם, ואדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב וכו' כמאמר חכם החכמים שלהמע"ה.

מ"מ הלא יש דרך ישר לפני הבן שלא יחטא דהיינו להתאמץ לגדור גדר בהרחקה גדולה מחשש אחד מני אלף של כ"ש חמץ, ואז בלי ספק הבטחת האריז"ל יעמוד על ימינו לשמרו כל השנה מנדנדוד חטא ופשע, ובא יבא צהלה ושמחה ליום הדין והרחמים בלב מלא בטחון שיזכה בדינו ויצא בנצחון נגד מסטיניו.

סיכום מכל הנ"ל כי על קרקפתא דגברי מונח לשום כל מעינו וחפצו, ועמלו ויגיעו, להשיג מבוקשו בלבי להלכד ח"ו במשהו חמץ, אשר בעסק זו אכילת מצה הנעשה מקמח ומים, נוטל חלק בראש, וכמבואר בפלא יועץ הנ"ל. ומה יענה ליום פקודה אם ישים פניו ומעיינו להחליק ולשפץ רהיטיו וכליו, שיהיו יפים ומהודרים ומהירים כזוהר הרקיע ביומא דאיסתנא, אם אח"כ יצטרך לקמץ עי"ז מזמנו ולצאת במצות מן הבא בידו.

ובע"ז אמרתי אשיחה צערי וירווח לי כי באמת בימינו אלה נתהפך הגלגל קדורנית, והעיקר נעשה טפל, והטפל עיקר, עומלים ויגיעים בלהג הרבה יגיעת בשר בלי הרוחה אפילו לנשימה קצרה, ומי הוא זה ואי זה הוא אשר ירצה להכחיש השמש בצהרים, דבר הנראה והנגלה בעינים לכל מהלכי שמים, כי בכל בית ובית אשר דבר המלך מלכו של עולם ודתו מגיע עומלים בשתי ידיים, לנקות הכתלים, והרהיטים הכלים, דלתות חלונות, בגדים ומכנסים, וגם בריצת רגלים להביא בכפליים כל הנצרך לנקות הבית ולהלבינו ולהצהיר הכלי כסף וכלי זהב שיהיקו פי שמים, ומה שואבין עונג ונחת בכפליים.

לו חכמו ישכילו ויבינו כי כל הדין רק טפל שבטפלים כי העיקר רק לבאר כל שימצא דחימצא, ודעת לנבון נקל כי ביאור כל חמירא בקיומת מצות תשביתו כמשמעו ומדרשו אין הכוונה להצהיר ולהזהיר כל ביתו וחפציו המונחים בו, רק ניקוי החמץ המצוי והדבוק בחורין וסדקין על בוריו עד מקום שידו מגעת, והשאר מבטל בלבו ודיו, וגם לרבות החמץ האמיתי המבואר בספרים הנ"ל, דהיינו כל ספרי חשק ביכע"ר מאגאזינע"ן וגם כלי אבי אבות הטומאה הנקראת טעלעוויזי"ע, והשני בדומה לו הראדי"ו החמוצים ומחמצים בתי ישראל מנפש עד בשר יכלה, כארסו של עכנאי.

ואם יסכים ברצונו ובדעתו לעשות כדין אז ישכיל להבין דברי חז"ל (בפסחים ועוד) שהאשה היתה עוסקת בלישת ואפיית המצות, כי התימא הכי גדולה מאין לקחו פנאי זה, הלא עמל ויגיעת השבתת כל חמירא מטריד עד עצם יום החג, אבל לדברינו מוכן, וד"ל.

ונא לעיין היטב בחלק המוסרי הנ"ל וגם בחלק ההלכתי דלהלן ואז בלי ספק יפקחו עיניו במילואם, עיני שכלי, ויתרחב דעתו להבין כי העיקר שצריכין לעמול וליגע שיעלה בידו אפיית המצות בכל פרטי' ודיקדוקי' בלי שום פיקפוק כלל, ולהאמיץ לצאת ידי כל הדיעות, וכל זה אי אפשר רק באם יעמוד וישגיח בכבודו ובעצמו מרישא ועד גמירא, בעשיית מצות שלו.

ואם יחסרו לו ידיעות ההלכתיים מספרי הפוסקים עדיין יהי' אומן החסר כליו, וכבעל מלחמה ההולך בקרב וכלי זיינו בל עמו.

וזאת כל מטרתנו בקונטרס הלזה לקבץ כל דיעות הפוסקים הדנים בדין אכילת המצות בכל פרטי' ודקדוקי' דבר אחד לא נעדר באופן שמי שרוצה באמת לעשות מה שבידו אין מעצור בידו אחר עיון היטב בחיבורי הדין מרישא ועד גמירא.

וכדי שלא להתכלל בין המתחילים במצוה ואינם גומרים צרפתי חלק שני המכיל בתוכו דיני אכילת מצה על בורי', וגם השיעורים לכזית ורביעית בא"י, ושאר ארצות, וקיום מצות מצה כהלכתה בשלימות גרמא להיות שותף להקב"ה במעשה בראשית (רוקח), וגם חשיב כאילו קיים כל תרי"ג מצות (ילקוט מעם לועז).

וגם לרבות מנהגי מאורי הגולה צדיקים גאונים וקדושים יסודי ורוזני ארץ, אשר מהם יתד מהם פינה בתורה ומצותיה, וכל אחד יתאמץ ללקוט וליתן בתרמילו איזה מנהג או חומרא ממנהגיהם, וגם התעוררות רשפי אש שלהבת י"ה היוצא מקריאת מנהגיהם הישרים, כי אז מתמלא הלב רגשי אהבה ויראה בראותו הראשונים כמלאכים כמה דאגו ועשו הרחקה גדר לפנים מגדר פן ואולי יגעו במשהו מן המשהו בקצה חומרא קלה מדברי סופרים, ועשו גדרים וסייגים עד למעלה ראש לא יאומן כי יסופר, ואז בוש יבושו אזובי קיר כמוני היום ק"ו בן בנו של ק"ו, לגשת בקלות בלי ליאות לקיים מצות אפיית ואכילת מצות, ולכה"פ יתאמץ לקיים כל חלקי הלכתי כראוי וכיאות, ולא כעושה מעשי קוף בעלמא, אלא בהרגשת גודל האחריות שיעלה בידו לקיים מצוה זו כהוגן, וגם לרבות שמירה מכשולון חמץ התלוי בזה, ובזכות זה נזכה לשנה הבאה לאכול גם מן הזבחים ומן הפסחים בבית קדשינו ותפארתינו במהרה בימינו אמן.

הסכמות ומכתבים

משה שטערן

אב"ד דעברעצין ונייהיזל יצ"ו
בעהמ"ח שו"ת באר משה ה"ח
בלאאמו"ר הרא"ש, בעמ"ח ספרי
גפי אש ומליצי אש וש"ס
ברוקלין יע"א

בעזה"ת

אל מע"כ ידידנו הרב המופלא ומופלג בהפלגת חכמים
ונבונים זי"ר יפרח לוחם מלחמת ה' בגבורה כש"ת מו"ה שלו
יהודה גראס שליט"א אב"ד האלמין.

בשמחה שמעתי שמע"כ הד"ת נ"י עוסק במלאכת הקודש
ומתכוון להוציא לאור עולם קונטרסים גדולים וקטנים בענינים
העומדים על הפרק אצלנו וראשם מגיע השמימה. החיבור
הראשון אשר שמו יקבנו „אפיית המצות השלם” בו מלוקטים
דינים ציצים ופרחים מספרי רבותינו גדולי הראשונים עד אחרון
שבאחרונים, הנוגעים לדיני קצירה, ברירה, טחינה, רקידה,
שאיבה, לישה, ואפייה, הפרשת חלה.

אוסף ענקי במקצוע הלזו עדיין לא ראה אור הדפוס עד היום

הזה.

בו נקבצו אלפי הלכות המפיצים אור נוגה לכל הבא לגשת
אל הקודש פנימה, לחשוב מחשבות, לעסוק בכל מלאכת **אפיית
המצות.**

**וגם שזפתה עיני מראה הגדולה הוא קו' „מצות מצה
בשלמותה”** המכיל בתוכו דברים יקרים מפז ומפנינים מספרי
הפוסקים וספרן של צדיקים הבעשטה"ק ותלמידיו זי"ע, כללים
יסודיים ועיקריים הנוגעים לאפיית ואכילת המצות בפסח.

וטובה גדולה עשה בעמיו הכי יקר „**מנהגי צדיקי ישראל**”
שבו נאספו מנהגי צדיקי יסודי עולם, וקרוב המחבר אחד אל
אחד, והיו לאחדים בידי כל אדם הרוצה להתחקות על מנהגי
צדיקי הדורות ונפשו צמאה להתדבק בדרכיהם הק'.

ועוד בה רביעייה „**ספורים נפלאים מצדיקי ישראל**” מלאכי
עליון שמאיר לבות בני אדם כרשפי אש שלהבת ייה, להשתוקק
ולהתגעגע להתדבק באדון כל יצורים.

וגם ספר „**אכילת מצות בישראל**” המיוסד להזהיר דרך

הישרה לקיים מצות ד' כדינה וכהלכתה בכל פרטיה ודקדוקיה וכוונתה.

ומי זוטרי לן עדותו הנורא של מאור הגולה הרוקח זצ"ל שכל דבריו דברי קבלה וכי בה' מצה **שכל האוכל מצה ז' ימי הפסח נעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית**, ועיין מה שהוסיף ע"ז בילקוט מעם לועז בשם מדרשי חז"ל **דחשוב ג"כ כאלו קיים כל התרי"ג מצות**.

פוק חזו עד היכן הדברים מגיעים, וכל מין דין ראוי לכל בר דעת להתחזק ולהתאמץ וללבוש עוז לקיים מצות מצה כראוי וכיאות עפ"י הפוסקים הראשונים ואחרונים.

ומצורף לחיבור הנ"ל תוקף **סגולת מצות אכילת מצה** והשפעותיה המרובים ברוחניות ובגשמיות בעלמא הדין ובעלמא דאתי לכל המקיים מצות מצה כמצוותה וכמסירתה וכנתינתה מסיני.

ומובלעים בתוך החיבור הרבה מאוד מדברים השייכים למצות אכילת מצה כל שבעה ודיני מצת שרוייה להמחמירים ולהמקילים, וראוים הדברים להעלותן על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן ותלמידיהם וכל הוגי דת ישרה מצוותיה והוראותיה, ולמותר להאריך בגודל נחיצות החיבור הנפלא הזה לכל בר ישראל אחרי השמעת דברים הבווערים כלפידים מזקוקין דנורא דנפקו מפום ממלל רברבן קמוח"ז שר ורבן ומאורן של ישראל הגה"ק מרן רשכבה"ג החת"ס שכ' בהשמטות לחו"מ סי' קצ"ו וזל"ק:

מ"ע של אכילת מצה משומרת בליל פסח היא יחידה נשאת לנו מכל מצות אכילה שבכל התורה אין לנו לא פסח ולא קדשים, לא תרומה ולא מעשר שני, **רק מצה אחת משנה לשנה**, ואם גם היא לא הועילה בידינו בשלימות ולא עוד אלא כי תחת יופי שיהי האכילה של כל ז' ספק איסור כרת ולא עוד אלא שיכשיל בזה רבים ח"ו, וגם נוציא ע"ז אלפים הייטב בעיני ה' חלילה וחלילה. עכל"ה.

ואין אחר דבריו כלום כי כבר הורה רבינו משה ומשה אמת ותורתו אמת.

משה שטערן

אב"ד דעברעצין יצ"ו

**מוצש"ק פ' פקודי שנת תשל"ח לפ"ק
פה ברוקלין יצ"ו**

שמואל הלוי ואזנר
 רב ואב"ד ור"מ
 זכרון-מאיר, בני-ברק

ב"ה יום א' תצוה תשל"ח לפ"ק.
 כן ראיתי כמה קונטרסים ומחברות טהורים ויקרים שנדפסו
 ע"י הה"ג בן גדולים המופלג רבי **שלום יהודה גראס** שליט"א הרב
 מהאלמין יצ"ו.
 ובתוכם ספר התעוררות בענין **הליכת נשים לרופאים שרבה**
המכשלה בזה.
 וכן התעוררות רב בענין **מכשול המזוזות**.
וכן בעניני ציצית פסולים, ועוד הרבה ענינים שיש בהם
 משום זכוי הרבים.
 יה"ר שיזכה להיות חלקו בין המזכים את הרבים ולהשיבם
 מעון וגדול שכרו בזה ובבא.

הנני אצפה לחסדי ה'
שמואל הלוי ואזנר

הרב אברהם מאיר איזראעל
 אבד"ק הוניאד תצ"ו
 חופ"ק ברוקלין תצ"ו
 מח"ס **אמרי אברהם** עה"ת
וילקוט המאירי על הש"ס וש"ס.

למראה עיני חיבור נחמד באימרא שפירא, מעשי ידי ידידי
 הרב הגדול בתורה, שוקד על דלתותי תדירא, משנתו ברורה וטוב
 מסודרה, מתובלת בלקח וסברא וכו' הרב **שלום יודא גראס**
 שליט"א הרב דקהל מגן שאול אבדק"ק האלמין פה ברוקלין
 תצ"ו, ספר **אפיית המצות**, על הל' פסח בכלל ואפיית המצות
 בפרט, להיות מוסף על ספריו שכבר ראו אור, ספר חדש יקר
 ונעלה, דינים מזהירים, בסידור יפה מאירים כספירים, שעשה
 אזנים להלכות אלו בליקוטים ממובחרי הספרים, ראשונים
 ואחרונים, וגם לרבות מספרי המנהגים, לגאוני התורה
 והחסידות צדיקים מפורסמים, מאסף לכל המחנות ומברר

ענינים, דינים שכיחים ובלתי מצויים, צפונים וכמוסים ידועים וגלויים, על ספרו זה כולם יכתבו ספורים ומנויים, וטובה גדולה עשה בזה בעמיו, שיהי לתועלת גדול לכל ירא שמים, נזהר בהלי' פסח ענינים חמורים, ויהי לו לעינים, למצא את מבוקשו כהרף עין, דברי אלקים חיים, וכמו שכתבתי בזה בס' **אוצר הפסח ח"א** (סי' תס"ב סעי' ו') מש"כ הב"ח ז"ל שאין ללעוג על שום מנהג לומר שהוא מנהג שטות או חומרא בעלמא, כי יש לזה סמך מן הירושלמי, ואף שאין משם ראיה ברורה רק שישראל קדושים הם שנהגו להחמיר עיי"ש, ובס' מי השילוח (בליקוטי הש"ס) כ' בשם הרה"ק מהר"ב מפשיסחא זצ"ל **שכל החומרות ישראל מחמירים ונוהגין בפסח הן תכשיטין לקדושה**, רמז לזה צווארך בחרוזים, ע"כ. ושמעתי מספרים מזקני חסידי בעלזא, שהרה"ק מהרי"ד רוקח זצ"ל מבעלזא הי' נוהג כשבאו לפניו עם שאלה בהלי' חמץ ומצה, הי' מקדים להשואל, **ידוע תדע שחמץ בפסח הוא במשהו**, והתורה אמרה כי כל אוכל חמץ ונכרתה וגו', **ועתה שאל שאלתך**, ע"כ. וידוע מ"ש בשם האריז"ל שכל מי שנזהר ממהו חמץ בפסח, מובטח שלא יבא לידי מכשול כל השנה, ובזה יובן מש"כ בס' דבש לפי בשם המקובלים ז"ל דכל עבירה שהאדם עושה בחג הפסח עושה פגם גדול יותר משאר הימים, ע"כ. דע"י מה שאינו נזהר כראוי בעניני פסח מביא עצמו לידי מכשול עבירה ח"ו בכל השנה, משא"כ כשפוגם בעבירה בשאר הימים, והנה דרשו חז"ל עה"פ (שמות י"ב י"ז) ושמרתם את המצות וגו' א"ת את המצות אלא את המצוות, שמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, וקרינן את המצות כמו את המצוות, דהא בהא תליין, שע"י שישמור את המצות וההלכות התלויות בה, בחג הפסח, יזכה להשמר ולהזהר במצוות כל השנה כולה, והבן. ותקותי חזקה כי תופשי התורה ושוחרי' ישישו לקראתו, ויגילו בו בני ציון המצוינים בהלכה, וכל מבין עם תלמיד יאמר האח חמותי אור, וישתדלו להביא ברכה לתוך ביתם, וידידי הרב שליט"א ימשיך בעזה"ת לזכות את הרבים בחיבוריו הנעימים, עד אשר נזכה במהרה לעלות ציונה ברננים, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, בב"א.

כעתירת ידידו הדוש"ת מלונ"ח

הק' אברהם מאיר איזראעל

אבד"ק הוניאד

ה' לס' אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם,

תשל"ח לפ"ק ברוקלין תצ"ו.

אנו מדפיסים שאר מכירה זו לתועלת הכלל, אנו ממציאים לבני התורה שטר מכירה, וכל אחד יכול להשתמש בשטר זה המחוברת כאן, וכתוב בה הפרטים הדרושים וימסרם להרב שמוכר לו חמצו, ובזה יצא כל הדעות ע"פ גישה ספר נחלת שבט
ולאלה שאינם יודעים פירוש המלות בלה"ק מצורף מצד השני שטר מכירת חמץ באנגלית, וישתמשו בו כפי רצונם.

שטר מכירת חמץ

אנחנו דיירי _____ ההתומים למטה איש איש על ההרו ועל עלייתו כולנו כהנה נותנים
כה וכמה להרב _____ ולב"ד שעמו ועם נו רוקם שלוחים יהיו מורשים והגבילים

במקומו . שיהא להם כה וכמה לעשות עם כל ההדרים והחמץ וכה"ה שלנו כהדס העובד בעלו המש . דהיינו כל איש מההנו הכר נמלא הללו כל מין חמץ. הן בהדרים והן בעלויה הזכרים להלן. הן שהם בהדר להר או במקום אחר . הן הנעשה מהמשה מיני דגן בעין הן דבר שהערוכה הפך דחוכו או בלוע הנוק או שום השש הימון או המך נוקשה . הן הכולין הן הבקין . הן גרהויין להדס הן הראויין לכהמה . הן מיני אומוניה וכל מיני אפייה וכל מיני תנוואה שיש בהם השש הימון וכל מיני גרויפין וקמה ויי"ש ושכר ושאר הטקלות . וכל מיני חמץ הנרשמים אלל הרב הנ"ל בשכר מכירה שמוכר להערל (או להארמיה) הנמטע"ד . וכללו של דבר על ההדרים ההנזכרים להלן וכל מיני חמץ הנמלא הללו וכל המינים שיש השש הימון דחוכם וכל הכלים אשר דחוכם ההחך או הערוכה חמץ או שום השש הימון וכל הכלים שמהו חמץ נדבק בהם או בלוע בהם וגם כל הפהמות הניזונות מהחמץ דהיינו מברלונט או הטללדינעט או משאר חמץ. גם כל איש מההנו שיש לו היחס אורענדע והכספה מהחמץ דהיינו ביה הרחיים או שיינק וברחיהו או פהכט פכהמות הניזונות מהחמץ. על כל הנ"ל הנהנו ממניס את הרב הנ"ל עם הב"ד שעמו לשלוחים ומורשים לעשות בהם כמו בשלהם משש . וגם כל ההדרים הנרשמים למטה חף הוקם שייכים לנו לה"יין רק בשכורים לנו בהורענדע או בשאר חופן מוכרים אנהנו לב"ד ועשוינו אוחם שלוחים ומורשים והגבילים על כל יפ"כ זכות שיש לנו זו . וגם דריסת הרגל לההדרים והשליות דרך רבוחינו על הכל נותנים אנהנו להרב הנ"ל ולב"ד שעמו כה וכמה . ועשוינו אוחם שלוחים שמה ידס כידונו ופיסם כפיו ועביהם כעשייהו . והשנה בידס למכור ולהקוף או לתה בתהנה ולברוף ולבצר ולכלות האבולס ככוב בעיניהם . וכל מה שיעשו יהא עשוי כהילו עשיונו בעינינו בעינינו הן לזכות והן להוביה . ולא מכל לומר לתקוני שדרנך ולה לעוותי . ונעשיהם הרשאה הזאת גלויה ומפורסמת . וכל הנ"ל קבלנו כ"ע אנהנו ההתומים להלן הן בח"י ומש והן במס"ק בקנה"ס בשע"ק בח"כ בפ"מ ובכ"הוי"פ כ"ע דהה"ק שמהוייבים אנהנו להשר ולקיים כל אשר יעשו הרב הנ"ל וב"ד שעמו . שטר הרשאה זה לא יופסל ולא יונרע כמו לא בעבר ויחיד ולא מופשטום דיו ולא בשום ריעוהה בעולם . רק המיד יהא נדרס וידון לזכות הרב הנ"ל וב"ד שעמו . והמיד יהא בתקפו כחוקף כל שטרי הרשאה דנהניק בעני ישרהל הטבוין כחוקין הול"ל דלה כהטמכה ודלה כטו"ד . וכמות להם לכתיב ולהגיש כ"ע עש"ג חוקי המדינה בכל חוקף והו ופסל לשון של זכות ויפ"כ בהרובה שיועיל הן כ"ע דם זמן ע"פ חוקי המדינה . ואנהנו ההתומים להלן מהייבים ה"ע לתנוע ולהחוס ע"פ ערפלהיהם וחוקי המדינה בכל חוקף והו ככדי שיקיים כל מעשיהם ולא יחסר חף קש"י . כל הנ"ל אנהנו מקבלים כ"ע בקנה"ס בשע"ק בח"כ בפ"מ ובסד"א ובה"ה ובמעטשו וכמו שנעשה בבד"ה . ולרלויה בהט עש"ה כל נחמד מהנו ההתומים להלן הן בח"י והן במס"ק איש איש במועדו ובזמנו של הרשאה כפי הרשאהו כפי שיהבאר להלן כה עיר _____ .

אנחנו מוכר לב"ד כה ההדרים והעלויות שלי הן המוהלמין לי הן המושכרין לי עם כל החמץ וכלי החמץ שיש לי בהם . ובפ"ט שיהא לי ולכל ב"ב דריסת הרגל שם.

ולרלויה בלהי עה"ה יום _____ להדס _____ שנה ח"ט _____
פה ק"ק הנ"ל.

ס פ ר אכילת מצות בישראל

דיני אכילת מצה – ליל פסח
עפ"י שו"ע ופוסקים אחרונים
(נעתק מתולדות שמואל סי' ה')

פרק א

– א –

אכילת מצה ושאר דברים עיו"ט

ערב יו"ט מתחילת שעה עשירית ולמעלה אסור לאכול אפי' מצה עשירה כדי שיאכל בלילה מצה של מצוה לתיאבון (והר"ן מחמיר ממש שעות ולמעלה וכ"כ מהרי"ל וכ"כ הרמ"א בס"י תרל"ה ס"ג אלא שהפ"ח וההגר"א שם סתרו דבריהם והעלו להלכה כמ"ש כאן) אבל אוכל הוא מעט פירות או ירקות (ודווקא ירק חי אבל מבושל משביע אפי' בדבר קל [מג"א סי' תע"ח אבל הח"י שם כתב דווקא כשמלפתיך בו את הפת משביע כשהוא מבושל אבל ירק לבד מותר לאכול בין חי ובין מבושל וה"ה בשר ודגים וכיוצ"ב ג"כ שרי, מג"א שם] ובלבד שלא ימלא כרסו מהם [שו"ע סי' תע"ח ס"א] ואם הוא איסטנית שאפי' אוכל מעט ג"כ מזיק לו אינו אוכל כלל משעה הנ"ל [רמ"א שם] ואם הוא איסטנית ביותר שאפי' אם יאכל בשחרית ג"כ לא יוכל לאכול בלילה לתיאבון ה"ז מתענה בע"פ כל היום כדי שיאכל בלילה לתיאבון [שו"ע שם סי' ת"ע ס"ג].

– ב –

ויין מעט לא ישתה משעה ט' משום דמיסעד סעיד אבל הרבה מגרר גרר ומותר [שו"ע שם סי' תע"א ס"א] וב' כוסות של רביעית או אולי אפי' רובם ה"ז מיחשב הרבה [משנה ברורה שם ס"ק ז' ועיי"ש בביאר הלכה ומ"מ לא ישתה כ"כ עד שיהא שבע כי החוש יעיד שהוא מקלקל תאות האכילה ח"י שם] וגם קודם שעה ט' אינו מותר רק במצה עשירה אבל מצה שהיא ראוי לצאת בה בלילה אינו אֶנְכַל כל היום [שו"ע שם ס"ב ועיין ברמב"ם ה' חו"מ פ"ו הי"ב] שהאוכל מצה בע"פ מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו וטעם האיסור איתא

בירושלמי דהו"ל כבועל ארוסתו בבית חמיו] ומצה שנאפה כתיקונה ואח"כ נתפררה ונילושה ביין ושמן אינה נקראת מצה עשירה ואסורה לאכלה בע"פ כל היום [רמ"א שם בסוף הסעיף] אבל אם בישלה ועשה ממנה מעשה קדרה מותר [מג"א וח"י שם בשם מהרי"ל] וכן מצה נפוחה וכפולה [עיי' לעיל סימן ד' ס"י וסי"א] אעפ"י שאין יוצאין בה בלילה מ"מ אסורה באכילה כל היום [מג"א שם] וקטן שאינו יודע מה מספרין בלילה מיציאת מצרים מותר להאכילו [במ"א שם].

— ג —

נטילת ידים

אחר שגמר את ההגדה עד אחר גאל ישראל ושתה כוס שני נוטל ידיו לסעודה ומברך ענט"י ואעפ"י שנטל כבר פ"א לצורך טיבול הכרפס מ"מ לא עלתה לו נטילה זאת לצורך הסעודה כיון דמסתמא הסיח דעתו בשעת אמירת ההגדה וההלל מלשמור את ידיו ואפי' ברי לו שלא הסיח דעתו אעפ"י צריך לחזור ולטיטול כיון שבשעה שנטל לצורך טיבול לא הי' דעתו שתעלה לו גם לצורך הסעודה אלא דבכה"ג נוטל עכ"פ בלא ברכה ואם הי' דעתו באמת בשעה שנטל לטיבול שיעלה גם לסעודה ולא הסיח דעתו אה"נ שא"צ ליטול כלל עוד הפעם ומ"מ אין נכון לעשות כן לכתחילה [שו"ע סי' תע"ה ס"א ומג"א שם ס"ק א' ועיי' בשו"ע הרב ס"א וס"ב].

— ד —

לחם משנה

אעפ"י שבכל יו"ט צריך אדם לבצוע על לחם משנה מ"מ בליל פסח דעת הר"י והרמב"ם ז"ל שלא יקח רק מצה אחת שלמה אבל הב' תהי' פרוסה דכיון דכתיב בקרא לחם עני חסר וי"ו דרשינן שתהא המצה שרוצה לצאת בה ידי חובת מצה פרוסה כדרכו של עני בפרוסה וזה היא ג"כ שיטת קצת גאונים ובעל ה"ג חילק בין איקלע ליל פסח בשבת או בחול דבאיקלע בחול עושה כנ"ל אבל בדאיקלע בשבת מביא ב' מצות שלמות לבד מהפרוסה וכ"כ בחילופי מנהגים שזה הי' מנהג אנשי בכל אבל התוס' ורב עמרם והרא"ש כתבו שיקח לעולם ב' מצות שלמות לבד מהפרוסה (כי מה שדרשו חכמז"ל דבעינן פרוסה באו בזה להוסיף על הלח"מ לא לגרוע) וכן היא המנהג [טור ושו"ע סימן תע"ג ס"ד] ולכו"ע מביאין לפני בעה"ב מצות שלמות אלא שבעה"ב בוצע המצה האמצעית לשתיים (אחר אכילת הכרפס קודם שיאמר ההגדה) ונותן חלק הגדול לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן וחלק הקטן חוזר ונותן בין שני השלמות [שו"ע שם ס"ו ודע שהב"י שם הביא בשם כמה ראשונים שבוצע את המצה העליונה אבל להלכה תפסו כולם שבוצע האמצעית כנ"ל].

ברכת המוציא – ועל אכילת מצה – והבציעה

אחר הנטילה מברך ב' ברכות המוציא ועל אכילת מצה ודע שיש פלוגתא בין הפוסקים אי קאי ברכת המוציא על השלמה וברכת על אכילת מצה על הפרוסה או להיפך כמבואר בטור ריש סימן תע"ה ולהלכה תפסו הפוסקים עיקר כדעת הסוברים שמברך ברכת המוציא על השלמה וברכת על אכילת מצה על הפרוסה ולפי"ז הי' לו לבצוע תחילה את השלמה ולאכול ממנה כ"ש (כי בשביל המוציא סגי ודאי אפי' בכ"ש ולא בעינן דווקא כזית אלא שכ"ז היא לפי"מ שכתב הטו"ז בס"ק ב' והפ"ח כאן אבל מדברי המג"א בס"ק ד' נראה דס"ל דגם בשביל ברכת המוציא צריך ג"כ לאכול תיכף כזית אפי' בשאר כל ימות השנה ג"כ וכן מפורש במג"א סי' קס"ז ס"ק ז' אלא דלפי"מ שהסביר שם הטעם הדגול מרבבה דבעינן אכילה חשובה שיגרור אחריו שאר האכילות על סמך ברכה ראשונה לא שייך זה לכאורה כאן כי לפי"ד הדגול מרבבה הדבר פשוט דלא בעינן עכ"פ שיאכל הכזית בב"א דווקא דמהכ"ת לומר שיגרע אכילה זאת מכל שאר האכילות שנאמרו בתוה"ק דמצטרפין בכא"פ למיקרי אכילה חשובה וא"כ בנ"ד שאוכל עכ"פ כזית בשביל אכילת מצה תיכף אחר הכ"ש של ברכת המוציא הלא יש כאן ממילא אכילה חשובה שתגרור אחריה שאר כל האכילות על סמך ברכה ראשונה ומ"מ אולי יש לחלק ואין כאן מקום להאריך בזה. כן נ"ל וצ"ע) בשביל ברכת המוציא שקודמת לברכת על אכילת מצה מטעם תדיר ואח"כ לאכול כזית מהפרוסה לצאת ידי חובת אכילת מצה אלא משום דהיכי דאפשר לצאת ידי שניהם אנו חוששין לב' השטות ע"כ עושה לכתחילה כסדר הזה אוחו תחילה כל הג' מצות בידו (הב' שלמות בשביל לחם משנה והפרוסה שביניהם מטעם לחם עוני) ומברך ברכת המוציא ואח"כ מניח המצה השלישית להשטט מידו ואוחז רק בהשלמה העליונה והפרוסה ומברך על אכילת מצה ואח"כ בוצע מהשלמה והפרוסה משתיהן ביחד כזית מכל אחד (דכיון דלאכילת מצה בעינן כזית שלם דווקא ע"כ כיון שמספקא לן באיזה מהן יוצא ידי אכילת מצה ע"כ פורס מכל אחת כזית שלם דווקא).

טיבול במלח ואכילת הזיתים – לכתחילה

וטובלם במלח (והרמ"א כתב שאין נוהגין לטובלם במלח דטפי מיחזי כלחם עוני כשאינו טובל במלח אבל בשם האר"י ז"ל כתבו שיטבול גם עתה במלח כמו בכל ימות השנה) ומכניסם בפיו ומרסקן בבת אחת (ואעפ"י שהאחת משתיהן היא ע"כ רק רשות אעפ"י"כ לא חיישינן שהכזית של רשות תבטל להכזית של מצה דכיון דתרווייהו ממצה של שמורה נינהו א"כ הלא ראויה באמת כל פורתא ופורתא לצאת בה ידי חובתו (כן ביארתי בפ"כ הקדמה ג' ענף ד' סוף ס"ה

עיי"ש) ואח"כ בולע לערך זית בבת אחת ואח"כ השאר (כ"כ המג"א והח"י והא"ר ושאר אחרונים שא"צ גם לבלוען בב"א) וכ"ז בדאפשר אבל בשא"א לו לאכול ב' כזיתים ביחד הדרינן לעיקר הדין כדעת האומרים שהמוציא קאי על השלמה ועל אכילת מצה על הפרוסה וע"כ בוצע תחילה את השלמה [כיון שקדמה לברכה מטעם תדיר כנ"ל] ואוכל ממנה כזית (ואעפ"י שתופס עתה כשיטת הפוסקים שהשלמה היא בשביל המוציא וא"כ הי' סגי לכאורה גם בכ"ש והוי מה שאוכל יותר כהפסק לכאורה בין הברכה של אכילת מצה ובין האכילה של הפרוסה מ"מ במה דאפשר חוששין גם לדיעה שנייה ולאותה דיעה הלא צריך לאכול מהשלמה כזית כיון שבזאת בא לצאת ידי חובת מצה. כן נ"ל פשוט) ואח"כ אוכל כזית מהפרוסה בשביל אכילת מצה (כ"ז מתבאר למי שמעיין היטב בטור או"ח סי' תע"ה ובשו"ע שם ובנושאי כלים שם ועיין בשו"ע הרב מבואר ג"כ היטב).

— ז —

אכילת הזיתים — בדיעבד — ובאונס

כל מה שנתבאר בסעיף הקודם היינו דווקא לכתחילה אבל בדיעבד אפי' לא אכל אלא כזית אחד בלבד בין מהשלימה ובין מהפרוסה ואפי' לא אכלה באכילה אחת כל שלא שהה עכ"פ כדי אכילת פרס (עיין פ"כ ח"א הקדמה ג' ענף א' ס"ג וס"ד) מתחילת אכילה עד סופה יצא אפי' השיח הרבה באמצע אכילה (שו"ע הרב שם ס"ח) וכן אם בלע המצה כמות שהיא ולא לעסה כלל אעפ"י שלא טעם טעם מצה בפיו ג"כ יצא אבל אם כרכו בסיב ובלעו לא יצא שאין דרך אכילה בכך (שו"ע שם ס"ג) ואם אכלו בלא כוונה לצאת כגון שכפאו עכו"ם אם יודע עכ"פ בשעת אכילה שזה מצה ושהיא ליל פסח יצא וא"ל לא יצא (שו"ע שם ס"ד ועיין פ"כ ח"ב כלל י"ט ס"ב שיש חולקים ע"ז וס"ל דבכל ענין לא יצא וכ"פ הפר"ח כאן) ודווקא שכפאו עכו"ם אבל אם כפאו ישראל לקיים את המצוה (עיין פ"כ הקדמה ט' נתיב ט' ס"א) יצא לכו"ע שאין זה חשוב שלא בכוונה והטעם כתבו האחרונים עפ"י מ שכתב הרמב"ם ז"ל בה' גירושין פ"ב ה"כ וז"ל אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האיסור לעשותו אין זה אנוס ממנו (ר"ל מצדנו המכים) אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה וכו' ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני (ה"ז) לרצונו עכ"ל.

וראיתי בלקוטי סופר במצוה זאת בסוג אונס דלפי"ז אינו יוצא אח"כ אכל מצה של היתר ע"י כפי' אבל אם כפינו אותו על כזית מצה של איסור אפי' במקום שאין לו של היתר שהדין הוא שיוצא גם בשל איסור מטעם עדל"ת (כדלקמן ס"ח) מ"מ ע"י כפי' לא יצא בכה"ג דכיון שהנפש אינו משתוקק למאכל של איסור כמבואר בסמ"ע סי' רל"ד ס"ק ד' דאכילת איסור לא מיחשב הנאה ואדרבא צער היא לו וכמ"ש גם הטו"ז באו"ח סי' קצ"ו סק"א לענין

ברכה דגם במקום שהותר לו מטעם סכנה וכיוצ"ב אינו מברך עכ"פ כיון שנפשו קץ בו מצד האיסור שבו א"כ אם אכל דבר איסור ע"י כפי' הו"ל כלא עשה מעשה כלל. ולענ"ד אין דמיונו עולה יפה דמה ראי' רשות לגבי מצוה דכי היכי שהנפש מואס באיסורים כמו כן משתוקק כפלי כפלים לקיים מצות הבוב"ה ועומדת ומצפה בהתלהבות גדול מתי יבא המצוה ליד האדם ויקיימנה וכיון דבאין לו מצוה של היתר הדין הוא שלא די שהותר לו של איסור אלא אדרבא מצווה ועומד עפ"י התורה לאכול את האיסור ולקיים בזה מצות בוראו ע"ז וודאי לא שייך לומר שהנפש מואס במה שנצטוה עפ"י תוה"ק לעשות. כן נ"ל פשוט] ועיין עוד לעיל מצוה ו' סימן ב' סעיף א' ה' י"ב וי"ג כל מה שכתבתי שם בענין מצות אכילת הפסח שייך גם כאן במצות אכילת מצוה, וע"ע להלן מה שהארכתי בענין אכילת פרס דמצוה, ומשם תדרשנו.

— ח —

אכילה בהסיבה

לכתחילה צריך לאכול כל הב' זיתים שנתבארו בסעיף ה' בהסיבה כיון שעל כל אחת מהם יש להסתפק אם זה הוא הכזית שיוצא בו מצות אכילת מצוה כנ"ל בס"ה ובדיעבד אפי' אכל רק כזית אחד בהסיבה בין של השלימה ובין של הפרוסה יצא אבל אם אכל שניהם בלא הסיבה אפי' בדיעבד לא יצא (שו"ע סי' תע"ב ס"ו ובנושאי כלים שם) אבל הראב"ה ס"ל דבזה"ז שאוכלין בכל השנה כולה בלא הסיבה גם בליל פסח אי"נ להסב ומ"מ יש להחמיר לחזור ולאכול כזית מצוה בהסיבה (רמ"א שם) אבל לא יברך שנית על אכילת מצוה (עיין בביאור הלכה שם דלפי"ד המחבר צריך גם לחזור ולברך [והגם שענין ההסיבה הוא וודאי לכו"ע רק תקנתא דרבנן מ"מ כבר כתבתי בפ"כ ח"ב כלל ד' אות ו'] שכשלא קיים המצוה כפי תקנת חכמז"ל גם הדאורייתא ג"כ לא יצא עיי"ש, ובר מן דין כיון שהדין הוא שצריך לחזור ולאכול שנית בהסיבה ה"ז לא גרע עכ"פ משאר מצוה דרבנן כגון נר חנוכה וקריאת מגילה וכיוצ"ב שמברך עליהם אלא שכ"ז הוא לענ"ד היכי שהפסיק כבר בין אכילה ראשונה לשנייה אבל בדלא הפסיק עלתה לו שפיר ברכה ראשונה גם לאכילתו השנייה דאכילה ראשונה וודאי לא הוא הפסק כיון שצריך לאכול גם בשביל ברכות המוציא. כן נ"ל פשוט] אבל לפי"מ שפסק הרמ"א לסמוך בדיעבד על הראב"ה אינו חוזר ומברך) וכשהוא מיסב לא יטה לא על גבו ולא על פניו ולא על ימינו אלא על שמאלו דווקא אפי' הוא איטר (שו"ע שם סעיף ג' מחבר ורמ"א) ואשה א"צ להסב אא"כ היא חשובה [שם ס"ד] ובזמן הזה אין נוהגות להסב אעפ"י שכולן מיקרי חשובות שסומכות על הראב"ה [רמ"א שם] ותלמיד בפני רבו שלמדו תורה (לאפוקי בשלמדו אומנות) אפי' אינו רבו מובהק אינו רשאי להסב אא"כ יתן לו רבו רשות ואז מיסב אפי' בפני רבו מובהק ות"ח מופלג בדורו אעפ"י שלא למד ממנו כלום חשוב כרבו ואינו מיסב בפניו אבל הבן בפני האב אפי' הוא רבו

מובהק ה"ז מיסב וכן השמש צריך הסיבה וגם אלו הפטורין אם אוכלין על שולחן בפ"ע צריכין להסב [שו"ע שם ס"ה וס"ו מחבר ורמ"א ואחרונים].

— ט —

שיחה — אחר ברכות

לעיל במצוה ו' סימן ג' סעיף ו' כתבתי דלפי"ד הילל יש בכלל הכורך ב' מצות דרבנן המצה והמרור וע"כ יש ליוזר שלא להפסיק משבירך על אכילת מצה עד אחר אכילת הכריכה בדבר שאינו מענין הסעודה כיון שהברכה קאי גם על אכילת המצה שעם המרור אבל בדיעבד וודאי אינו חוזר ומברך כיון שהכורך עבדינן רק מצד ספיקא דדינא כמו שנחבאר לעיל במצוה ו' סימן ג' ס"ו (עיי"ש שביארתי היטב ענין הכורך ופרטי דיניו ומשם תדרשנו לכאן) [שו"ע סי' תע"ה ס"א ומג"א וטו"ז שם].

[דיני כורך מבואר להלן בעמוד ע' בדרך קצרה]

— י —

סדר אכילת אפיקומן

כבר נתבאר לעיל במצוה ו' סי' ב' ס"ה שבזמן שביהמ"ק הי' קיים הי' צריך לאכול אחר הסעודה לכה"פ עוד כזית מבשר הפסח והיא הנקרא אפיקומן שאסור לאכול אחריו כלום ועתה שאין לנו פסח בעו"ה תיקנו חכמז"ל שיאכל אחר הסעודה עוד כזית אחד לכה"פ ממצה שמורה שהצניע תחת המפה (ואם נאבד האפיקומן שנצניע יאכל כזית ממצה שמורה אחרת [רמ"א סי' תע"ז סוף ס"ב]) זכר לפסח שהי' נאכל על השובע (והאחרונים הסכימו שיאכל לכתחילה ב' זיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר להמצה הנאכלת עמו) ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו [שו"ע סי' תע"ז ס"א] ועיין בטור ובב"י דלפי"ד רש"י ורשב"ם אוכלין באמת אפיקומן זה לשם עיקר מצות מצה ושורת הדין הי' נותן באמת שיברך על זה האפיקומן ברכת אכילת מצה אלא משום דאמרו בגמ' פסחים קט"ו ע"א שלאחר שמילא כריסו מהמין שרוצה לברך עליו עתה אינו חוזר ומברך ע"כ תיקנו שיברך בתחילת אכילה. ולפי"ז מסתבר דלפי"ד רש"י ורשב"ם צריך לכתחילה עכ"פ לכונן בשעת ברכת אכילת מצה להוציא ג"כ אכילת האפיקומן. וכן מצאתי באמת במשנה ברורה בשער הציון אות ד' עיי"ש. ונ"ל עוד נפ"מ בדבר דאילו לדעת הרא"ש שכתב דהוי רק זכר לפסח שהי' נאכל באחרונה א"כ גם אם שכח ולא בירך בראשונה ג"כ אינו חוזר ומברך באכילת האפיקומן כיון שיצא כבר ידי חובת מצות אכילת מצה במה שאכל

אכילת מצות בישראל

לה

בראשונה דברכה אינה מעכבת כידוע משא"כ לפי"ד רש"י ורשב"ם נהי דלכתחילה תיקנו שיברך מקודם מטעם הנזכר שאחר שמילא כריסו וכו' הנה זה הטעם מספיק וודאי רק לתקן את הדבר שלא יברך לכתחילה אחר שמילא כריסו אבל בששכח ולא בירך באמת בתחילה וודאי אינו מניח עכ"פ מלברך על עיקר קיום המצוה מטעם הסברא שאחר שמילא כריסו וכו' ואולי י"ל דגם לפי טעם הרא"ש ז"ל ג"כ מברך על האפיקומן בכה"ג לפי"מ שכתבו האחרונים באו"ח סי' תרנ"א ס"ה בנטילת לולב שאף אם שכח ולא בירך בשעת נטילה אם לא עשה עדיין הניענועין מברך עדיין (עיי"ש בפרמ"ג בא"א ס"ק י"א ובשאר אחרונים שם) הרי שאעפ"י שיצא כבר הדאורייתא מ"מ כל זמן שנשאר עליו עדיין מצוה דרבנן חשיבי שפיר עדיין משך קיום המצוה א"כ י"ל גם כאן שכל זמן שלא קיים עדיין מצות אכילת אפיקומן לא נגמר עדיין המצוה דרבנן עכ"פ דרמ"י עלי' בענין אכילת המצה וחזור ומברך ומ"מ צ"ע בזה וכו' בענין אכילת אפיקומן אבל באכילת הכורך בוודאי אינו מברך אפי' שכח ולא בירך עדיין כי אכילת הכורך הוי רק מטעם ספיקא דדינא כמבואר לעיל וא"כ הדרינן לכללא דספק ברכות להקל דהא לדברי חכמים אין כאן אפי' מצוה דרבנן באכילת הכורך [כן נ"ל וצ"ע].

— י א —

אכילתה על השובע

ונ"ל שאם ביתו ריקם ואין לו שום תבשיל או איזה מין מאכל שיאכל אחר הכזיתים שאכל לשם חובה יאכל מן המצה עד שמרגיש בעצמו שהוא שבע כבר ואח"כ אוכל האפיקומן אבל אם גם מצה אין לו כדי שבעו אולי הוא פטור בכה"ג לגמרי מאכילת אפיקומן כיון שעיקר האפיקומן נתקן לאכלו על השובע דווקא וזה א"א לו (כן נ"ל וצ"ע). עוד מספקא לי באם ה"י שבע כבר גם קודם שאכל הכזית של חובה (כגון שלא נתעכלו עדיין בקרבו המאכלים שאכל מבעו"י או כגון שיש לו איזה מיחוש בקיבתו אשר מחמתו חסר לו תאות האכילה וכיוצ"ב) אם צריך לאכול עדיין האפיקומן דכיון שאכל גם הכזית הראשון על השובע א"כ אולי עולה גם בשביל האפיקומן ובפרט לפי"מ שהמנהג שאוכלין ב' זיתים בב"א (עיי"ן לעיל בסעיף ה') אולי עולה עכ"פ הכזית השני במקום האפיקומן [כן נ"ל וצ"ע].

— י ב —

אכילתה בב' מקומות

אין אוכלין האפיקומן בשני מקומות (ר"ל אפי' בחדר אחד לא יאכל מקצתו על שולחן זה ומקצתו על שולחן אחר [משנה ברורה ס"ק ד']).

- יג -

נרדם באמצע אכילת האפיקומן

וכן אם התחיל לאכול האפיקומן ונתישן באמצע אינו חוזר לאכול כשהקיץ (ונ"ל דאפי' לא אכל עדיין כזית ג"כ אינו חוזר לאכול כשהקיץ וכן לאידך גיסא היכי שהדין הוא שחוזר לאכול כדלקמן אפי' אכל כבר כזית קודם שישן ה"ז מותר לחזור ולאכול אחר שהקיץ אם הי' דעתו עכ"פ לאכול עוד קודם שישן. כן נ"ל) אבל בני חבורה שהסיבו יחדיו והתחילו לאכול האפיקומן אפי' ישנו מקצתן (ואפי' באחד שנשאר ער ג"כ סגי. עיין משנה ברורה בסי' קע"ח ס"ק י"ד ובשער הציון שם אות י"ב) חוזרים ואוכלין כשהקיץ דכיון שנשאר עכ"פ מבני חבורה שלא ישנו לא חשיב הפסק אפי' לגבי הישנים אבל אם כולם נרדמו אינם חוזרים לאכול אחר שהקיץ ודווקא נרדמו אבל אם רק נתנמנו (ר"ל שלא נשקעו בשינה כ"כ ואם שואלים אותו היכן הנחת כלי זה כשמזכירין לו הנחתו במקום פלוני נזכר ואומר הן או לאו) אפי' כולן חוזרים ואוכלים [שו"ע סי' תע"ח ס"א וס"ב ובאחרונים שם] ונ"ל פשוט דה"ה ביחיד שלא נרדם כ"כ אלא נתנמנם ג"כ הדין כן ודע שהח"י החמיר בזה על פסק השו"ע ופסק דגם נתנמנם אינו מהני רק במקצת החבורה ובנרדם אפי' במקצתן אין אוכלין אבל האחרונים העתיקו כפסק השו"ע [עיין משנה ברורה בחלק ביאור הלכה שיש הרבה פוסקים שמקילין בכל עיקר הדין של שינה באמצע האפיקומן].

- יד -

שכח לאכול אפיקומן

אם שכח לאכול האפיקומן אם נזכר אפי' אחר שנטל ידיו כבר מים אחרונים אעפ"כ חוזר ואוכל וא"צ לברך עוד הפעם ברכת המוציא ואם נזכר אחר ברכת המזון וקודם שבירך על הכוס ה"ז נוטל שנית ומברך ענט"י והמוציא אוכל האפיקומן אבל אם לא נזכר עד אחר ברכת בפה"ג אם אכל גם בתוך הסעודה מצה משומרת ה"ז סומך על זה במקום אכילת אפיקומן (ואעפ"י שלכתחילה אסור לאכול אחר אכילת אפיקומן מ"מ בדיעבד עכ"פ יצא. מג"א שם) אבל אם לא אכל בתוך הסעודה מצה משומרת ה"ז חוזר ואוכל אפיקומן דאע"ג דאכל בתחילת הסעודה כזית מצה משומרת מ"מ לא יצא בזה ידי אכילת האפיקומן כיון שצריך לאכול האפיקומן על השובע דווקא (שו"ע שם ס"ב וכפ"מ שפירשו הפר"ח והפרמ"ג שם).

- טו -

מי שאי"ל אלא כזית

מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית מקדש ומברך המוציא על מצה שאינה

משומרת ואח"כ מברך על אכילת מרור וגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת ואח"כ מברך אל אכילת מצה ואוכל אותו כזית לשם מצה של חובה ולשם אפיקומן ואם אין לו גם מצה שאינה משומרת או שהוא חולה וא"א לו לאכול יותר מכזית מצה מקדש ומברך המוציא ועל אכילת מצה ואוכל זה הכזית ואח"כ גומר סעודתו מתבשילין אחרים (אעפ"י שאסור לטעום אחר האפיקומן בשאי אפשר שאני, אחרונים [שו"ע סי' תפ"ב] ומי שאין לו רק ג' מצות שלמות יאכל כל הכזיתים כלילה ראשונה מהאמצעית וגם ישייר קצת אם אפשר להניח פרוסה קטנה עכ"פ כליל ב' בין ב' השלמות ואם אין מספיק כליל א' בהאמצעית לבד יפרוס גם מהשנייה ויקח כליל ב' רק אחת ומחצה [רמ"א ואחרונים שם]).

– טז –

איסור אכילה אחר אפיקומן

אחר אכילת האפיקומן אין לאכול עוד שום דבר [שו"ע סי' תע"ח ס"א] והדבר פשוט דדוקא שאר מיני מאכלים או אפי' מצה שאינה משומרת אבל מצה משומרת יכול לאכול כאות נפשו אפי' כמה וכמה זיתים כל כמה שלא הפסיק בשינה או בבה"מ או אולי אפי' רק בנטילת מים אחרונים דכיון שהי' צריך לברך עכ"פ עוד הפעם המוציא נראה ג"כ כהפסק ואולי אפי' לא נטל עדיין אם גמר בדעתו עכ"פ שלא לאכול עוד נהי דבכל שאר ימות השנה אפי' גמר בדעתו היסח הדעת וחזר לאכול עוד לא הוא ואוכל גם בלא ברכה כמבואר בשו"ע סי' קע"ט ס"א (עיי"ש דאפי' סילק השולחן לא הוי עדיין היסח הדעת גמור) מ"מ בני"ד כיון שהדין הוא שאחר אכילת האפיקומן אסור עוד לאכול ה"ז כנטילת מים אחרונים אבל כ"כ שלא הפסיק באחד מהנ"ל אפי' גמר לאכול כל המצה שהצניע לאפיקומן אם יש לו עכ"פ עוד מצה משומרת ה"ז אוכל לענ"ד כאות נפשו (כן נ"ל פשוט).

– יז –

זמן אכילת מצה

בענין זמן משך המ"ע של אכילת מצה לכתחילה צריך לאכול לכו"ע כל הכזיתים של מצוה בין של אכילת מצה בין של הכורך ובין של האפיקומן עד חצות [שו"ע סי' תע"ז ס"א] ובדיעבד תלוי בענין זמן אכילת הפסח וכבר נתבאר לעיל במצוה ו' סימן ב' סי"ד שיש בזה פלוגתא גדולה בין הראשונים יש מהם שאמרו דגם מה"ת אינו נאכל כ"א עד חצות וי"א דמה"ת זמנו כל הלילה וי"א דהוי ספיקא דדינא וע"כ כתבו האחרונים שכשאחר עד חצות יאכל כל הכזיתים אבל לא יברך דספק ברכות להקל [כ"כ הדגול מרבבה והביאור הגר"א שם ושאר כל האחרונים אבל בשו"ת משכנות יעקב סי' קנ"ז כתב שיכול לברך וכ"כ

בהגהות הגאון מבערוזאן בשם שו"ת בשמים ראש דכדיעבד מברך גם אחר חצות].

- יח -

חיוב נשים באכילת מצה - ואפיקומן

מ"ע של אכילת מצה בליל פסח נוהג גם מה"ת אפי"ז בזה"ז (רמב"ם ה' חו"מ פ"ו ה"א דלא כרב אחא דאמר בפסחים ק"כ דבזה"ז הוי גם מצה דרבנן אלא כרבא דתניא כוותי') ונוהג בזכרים ונקבות [רמב"ם שם ה"י וכדאיחא בפסחים מ"ג ע"ב דכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה] וכן שאר כל המצות הנוהגות בליל פסח חייבות בו הנשים כאנשים כי גם המה היו באותו הנס [שו"ע סי' תע"ב סי"ד] ועיין בהגהות הגאון רע"א על יו"ד בסי' א' עלה ונסתפק בסומא למ"ד דפטור מכל המצות שהם בקום ועשה אם פטור גם ממצות מצה דבמצה י"ל שהוא חייב עכ"פ מטעם ההיקש דכל שישנו בכל תאכל חמץ ובלקוטי' סיפר בסוג סומא כתב בשם מנחת עני שכתב בפשיטות שגם הסומא חייב במצה אע"ג דפטור משאר המצות עיי"ש.

[ועכשיו ארשום ממה שחנני ה' ללקט ציצים ופרחים משדי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים]

מצות רש"י

פרק ב

ענף א

כוונת האכילה

בש"ע (תע"ה ס"ד) כ' אכל מצה בלא כוונה כו' יצא ידי חובתו. וכ' ע"ז במ"ב (ס"ק ל"ד) ודע דכמה פוסקים חולקין ע"ד וסבירא להו דלפי מאי דקי"ל דמצות צריכות כוונה אין לחלק בין מידי דאכילה לשאר מצות, וכל שלא נתכוין באכילה לצאת ידי המצוה לא יצא, וכן פסק הפר"ח. ועי' בס' מגן האלף (שם) שכ' דיש להחמיר לאכול שני בלי ברכה. וע"ע במ"ב (ל"ו) במ"מ היכא שאומר בפירוש שמכוין שלא לצאת ידי המצוה בזה אפשר דגרע טפי אף שנהנה גרונו ולא יצא, ע"כ. מיהו בשו"ת מהר"י אסאד (קל"ה) רוצה לומר דאולי במצות מעשיות יוצא גם בכה"ג ע"ש. (וע"ע במדור „כוונת האכילה“).

ענף ב

איכות אכילת כזית מצה

דין בין החניכים

בשׁו"ת חת"ס (או"ח קכ"ז ד"ה ואשלם) מבואר שדי בכזית מצה מצומצם אע"ג דנשאר ממנו בין החניכים גם הם מצטרפו להשיעור כזית. וכן החזיק אחריו בנו בשׁו"ת כת"ס (צ"ו) ע"ש. וכ"כ בשׁו"ת מהר"ם שיק (ר"נ ורנ"ז) דבהנאת גרון תלוי.

וכ"כ במנחת חינוך (מצוה ו, י, ריש סק"א) דבין השיניים לא מצטרף, אבל שבין החניכים מצטרף, וכן אם אכל חצי זית והקיא, וחזר ואכל אותו חצי זית יצא, דנהנה גרונו בכזית ובלבד שלא נמאס, וכ' בכת"ס (שם) דבאין לו רק חצי זית יעשה כן.

וכל זה דלא כמ"ש במחה"ש (תע"ה ד) דבמ"ע משערין הכזית לפי הנאת מעיו דוקא.

ועי' בכת"ס שם דכ"ז בדיעבד, אבל לכתחילה יאכל כזית בב"א ובהנאת מעיו (וע"ע שו"ת מהר"י אסאד קל"ו, ושו"ת פני מבין קפ"ז).

ענף ג

מהות בין החניכים

היות שלא נתבאר מהותו באחרונים כ"כ אעתיק מד' התו"ש (בהקדמה ג, ענף ב' או' א') מ"ש בזה ואף שהוא האריך והרחיב ככל הצורך אבוא בקצירת האומר תמצית דבריו להלכה למעשה.

בשׁו"ת כת"ס (יור"ד נ"ז) נ' דס"ל דבין החניכים היינו הנדבק בעומק סמוך לבית בליעתו. אבל הנדבק סמוך לשיניים לא נקרא גרון כלל רק חיד ואנן הנאת גרונו בעינן עכ"פ לכו"ע (כמבואר בחולין ק"ג, ע"ש).

ובגמ' כתובות (ל'): משמע דגם בזה יש להגביל שצריך להיות במקום דלא מצי לאהדורי לי' [ע"ש בתוס' ובשיטה מקובצת ד"ה אי מצי, ומנ"ח סוף מ' קס"א].

ובית הבליעה גופא נקרא דוקא מתחלת הגרון ולפנים אבל החניכים אפי' במקום שסמוכים לגרון אינם בכלל בית הבליעה (כ"נ ברמב"ם ה' שאה"ט פ"ג ה"ו).

ומ"מ מסיק בתו"ש שם דכ"ז מיירי רק לענין עיקר הכזית פי' שלא הגיע עיקר הכזית יותר ממקום החניכים, אבל במקום שבלע עיקר הכזית ורק קצת ממנו נשאר דבוק בין החניכים ביון שנהנה עכ"פ קצת גם בזה אולי בטל לגבי עיקר האוכל ומצטרף בהדי' וכו' וכן נ' לכאורה מסתימת הש"ס והפוסקים שסתמו וכתבו חניכיו סתם, עכ"ל.

ודע לך שאף למה דס"ל לרוה"פ דמצרפין הנאת גרון מ"מ גם לדעתם הנאת מעים לחד ג"כ מהני ואדרכה עדיף יותר, וכמ"ש בשו"ת מהר"ם שי"ק (רנ"ז ד"ה ומה).

ענף ד

הנאת מעים

החת"ס בחי' לחולין (ק"ג) ד"ה אכילה במעיו פי' דאכילה במעיו לא בקיבה אלא שיצא מגרונו לבית מקום בליעתו נקרא מעיו, ובשו"ת אחיעזר (ח"ג ס"א הק' עליו דמלשון התוס' משמע דהנאת מעיו במילוי הכרס במקום העיכול. ועי' עיטור סופרים (הערות ליד סופר) סי' כא, שטרח לקיים מילי דאבוה.

ועי' דבר חידוש בשו"ת חת"ס (או"ח סי' מ"ט) שכ' דמדברי תוס' ישנים יומא רפ"ד יש ללמוד דין חדש שאם האדם שבע גם בפחות מכזית יוצא באכילת מצוה גם בפחות מכזית כמו שאר כל אדם בכזית וכ' שם שגם הסברא נותנת כן שזהו בכלל לשון אכילה דקרא, ע"כ.

ובתו"ש מצוה ו' סי' ב' או' א' תמה עליו וחילק דאולי גם להחת"ס לא נאמרו הדברים אלא היכא שהיא בחינת אוכל קימעא ותברך במעיו דאז דנינן ל' כאילו הי' גם שיעור בכמות שהרי נתברך בקרבנו, אבל לזקן וחולה דסגי להם בפחות אה"נ דלא הוי בכלל אכילה דקרא.

ענף ה

סדר הבציעה – ושיעור האכילה

לתועלת המעיין נעתיק לכאן לשונו הצח והמוזהב של ש"ע הרב (הגר"ז) שהוא חותך הדין בקצרה עם תוספת טעם לשבח להבין טעם כל פעולה ותנועה, ובטח יאירו עיני המעיין מדבריו הטהורים, ועליו אין להשיב כי כן דעת הפוסקים למעשה וכן המנהג.

וז"ל בסי' תע"ה:

(א) צריך שיאחו ב' השלימות בידו בשעת ברכת המוציא והפרוסה תהיה בין ב' השלימות ולא יניח הפרוסה מלמעלה לפי שלכתחלה צריך לברך המוציא ואח"כ על אכילת מצה וברכת המוציא היא על השלימה וברכת על אכילת מצה היא על הפרוסה שהיא לחם עני ואם הפרוסה תהיה מלמעלה יצטרך לעבור על המצות כשיברך המוציא בתחלה.

(ב) ולאחר שגמר ברכת המוציא יש להשמיט השלישית השלימה מן ידו ויאחו בפרוסה מלמטה ובהעליונה מלמעלה ויברך על אכילת מצה אבל לא ישמיט מידו מצה השלימה העליונה קודם ברכת על אכילת מצה ואצ"ל שלא יבצע ממנה כלום עד לאחר גמר ברכת על אכילת מצה לפי שי"א שברכת המוציא היא על הפרוסה שהיא לחם עני וברכת על אכילת מצה היא על השלימה לפיכך טוב לצאת ידי שניהם ולברך בתחלה ב' ברכות אלו ואח"כ יבצע כזית

אכילת מצות בישראל

מא

מהעליונה השלימה וכזית מהפרוסה ואע"פ שבשביל ברכת המוציא בלבד א"צ לבצוע כזית מעיקר הדין אלא אפי' כל שהוא יכול לברך המוציא מ"מ כיון שבשביל ברכת אכילת מצה צריך לבצוע כזית שעל פחות מכזית אינו יכול לברך שאינו יוצא י"ח בפחות מכזית ואם כן להאומרים שברכת על אכילת מצה היא על השלימה העליונה צריך לבצוע ממנה כזית ולסברא הראשונה (שהיא עיקר) שברכת על אכילת מצה היא על הפרוסה צריך לבצוע כזית מן הפרוסה לפיכך לצאת ידי שניהם צריך לבצוע כזית מזו וכזית מזו.

(ג) וב' כזית אלו צריך לאכלם ביחד דהיינו שיכניסם לפיו בבת אחת שאם יאכל מתחלה את הכזית של המוציא דהיינו של השלימה ואחר כך יאכל הכזית של אכילת מצה דהיינו של הפרוסה יהיה מפסיק בין ברכת על אכילת מצה לאכילת כזית מהפרוסה באכילת מצה כזית מהשלימה וכן להאומר שברכת המוציא היא על הפרוסה אם יאכל מתחלה הכזית מהפרוסה ואח"כ הכזית מהשלימה הרי הוא מפסיק בין ברכת אכילת מצה לאכילת כזית מהשלימה לפיכך יכניסם לפיו בבת אחת אבל א"צ לבולעם בבת אחת אלא ירסקם בפיו ויבלע בתחלה כזית א' כולו בבת אחת ואח"כ יבלע כזית השני בבת אחת.

(ד) ואם אינו יכול לרסק בפיו ב' הזיתים ביחד יאכל בתחלה הכזית של המוציא דהיינו של השלימה לפי סברא הראשונה (שהיא עיקר) ואח"כ הכזית של אכילת מצה ואין אכילת הכזית של המוציא חשוב הפסק בדיעבד בין ברכת על אכילת מצה לאכילת כזית מהפרוסה כיון שהוא לצורך אותו כזית דהיינו לצורך ברכת המוציא שצריך לברך גם על אותו כזית של הפרוסה.

(ה) וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד אפילו לא אכל אלא כזית א' בלבד בין מהשלימה בין מהפרוסה ואפי' אכל בזה אחר זה באכילות הרבה אם אין מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס דהיינו ג' ביצים (עיין סי' תרי"ב) יצא ואפי' השיח הרבה באמצע הכזית בין אכילה לאכילה א"צ לחזור ולברך על אכילת מצה וא"צ לומר המוציא כיון שלא השיח בין ברכה לתחלת האכילה (עיין סי' תל"ב).

(ו) כשאוכל בתחלה הכזית של המוציא ואח"כ הכזית של אכילת מצה צריך להסב גם באכילת כזית של המוציא דהיינו כזית של השלימה (כדי לצאת גם להאומרים שהכזית של השלימה עליו הוא מברך על אכילת מצה ובו הוא יצא ידי חובתו ואינו יוצא אלא בהסיבה ואע"פ שלדבריהם צריך לאכול תחלה הכזית של הפרוסה דהיינו של המוציא ואח"כ כזית של השלימה מ"מ אם היפך אין בכאן איסור גמור אף לפי דבריהם אלא שלכתחלה נכון הדבר להקדים הכזית של הפרוסה לפי דבריהם שברכת המוציא שמברך בתחלה היא על הפרוסה אבל העיקר היא כסברא הראשונה שברכת המוציא שמברך בתחלה היא על השלימה ולפיכך צריך להניח הפרוסה תחת השלימה קודם הבציעה שלא יצטרך לעבור על המצות כמ"ש למעלה ולכן אוכל בתחלה הכזית מהשלימה ואין אנו חוששין לסברא האחרונה אלא בדבר שאין בו חשש אף לסברא הראשונה כגון לאכול כזית שלם מהשלימה בהסיבה).

(ז) יש נוהגין לטבל במלח את הכזית של המוציא ושל אכילת מצה ובמדינות אלו אין נוהגין כן לפי שפת נקיה א"צ מלח כמו שנתבאר בסי' קס"ז ואף שבשאר ימות הפסח מטבילין המצה במלח אף שהיא נקיה מ"מ בב' לילות אלו של פסח אין נוהגין כן מפני חיבוב מצה לצאת ידי חובתו במצה שאין עמה תערובת טעם אחר כלל אבל מעיקר הדין אין לחוש לזה (אבל לטבל המצה במשקין יש למנוע מעיקר הדין כמו שנתבאר בסי' תס"א).

ענף ו

כדי אכילת פרס

(א) הנה הלכה מבוארת היא בשו"ע (תע"ב ס"ו) דצריך שלא ישהה מתחלת אכילת מצה עד סוף גמר האכילה יותר מכדי אכילת פרס אף בדיעבד, ואף שלשון המחבר שם אינו מורה כן מ"מ עי' במ"א שאין הלשון מדוקדק והדין כנ"ל, וכן החזיקו אחריו בפר"ח, ברכ"י, מ"ב, שו"ת מ"ע להרא"ם סי' ט"ו באורך, שו"ת בית אפרים או"ח נ"א ד"ה עו"ש, (דלא כמ"ש בשו"ת האלף לך שלמה או"ח שכ"ג דשיעור הפסקות שבין אכילה לאכילה בל תהא יותר מאכילת פרס, אבל עידן אכילה אי"ל שיעור).

(ב) דא לדין חל עלינו חובת ביאור שיעור כדי אכילת פרס, אולם טרם יצמח כל שיח לא אכחיד השערות רעיוניי בכעיה הלזו, שבאמת כבר נשתברו כמה קולמוסים לבאר וללבן שיעור הלזו, וקצרה היריעה מהכיל כל הדיעות והסברות שנשנו בפרק זה, וע"כ לא אאריך בכותבת הגסה אלא בקיצור אען ואומר שאחר הדיפדוף בספרים המדברים בע"ז מצאתי שישנם שיעורים מב' מינו"ט עד ט' מינו"ט לכל מינו"ט דיעה אחת לכה"פ, וגם דיעות לשלשה וחצי מינו"ט וכמו"כ לשבע וחצי, (עי' שו"ת חת"ס ח"ו סי' ט"ז, כג, מהר"ם שיי"ק או"ח פ"ה, רס"ג, ביכורי יעקב תרל"ט ס"ק יג, שו"ת בנין שלמה, שו"ת צ"צ שער המלואים ס"ט, שד"ח אספ"ד מע' אכילה ג, ובפאת השדה שם, ס' ברכות ישראל (לבעל טהרת ישראל) או' תנא, ס' מרחשת סוסי' יד, הגדה מועדים וזמנים בדיני מרור, חזו"א או"ח לט, ערוה"ש תרי"ח, תולדות שמואל ח"א סוף הקדמה יג, או' יט, כה"ח סי' ר"י, שלחן מלכים על כללי קש"ע בהקדמה, ובשלום ואמת שם, שו"ת בנין שלמה).

ולחד צד יש מקום להוסיף עוד כמה זמנים, י' מינו"ט, י"א ורביע, י"ב מינו"ט ט"ו (עי' היטב חת"ס שם במ"ש שתלוי בחצי מיל, ועפ"ז כיון דיי"א דשיעור מיל כ' מינו"ט (מנוה"ט ה' שבת רס"א בשם אבן עזרא ובעל המאור) וי"א כב ומחצה, וי"א כד מינו"ט, וי"א חצי שעה, א"כ כי פלגינן להו נמצאת שיעור אכילת פרס שהוא חצי מיל כפי שיעורים הנ"ל, ועיין בחי' תנ"ט, מ"א רי' סי' פט, דרשות מהר"ש, ושד"ח מע' אכילה או' ג, בשם דרכי הוראה, וכן בשלחן מלכים בשלום ואמת או' ז, והל"מ או' לו, לו).

אולם דעת כמה גדולי הפוסקים דבכל אוכל משערין לפי אכילת אדם בינוני

אותו מין מאכל (ג' או ד' ביצים) וזהו כדא"פ, וא"א כלל ליתן שיעור פסיקא בזה, (מנ"ח מד' שי"ג, תורת חסד לב, ולד' התהל"ד בליקוטים גם דעת מ"א כן, וע"ע מה שכ' החזו"א או"ח סוס"י ל"ט).

ופירות הנושרין לדין אכילה דכדי לצאת כל הדיעות יתאמץ לבלוע כזית שלם בב"א, כנ"ל בלשון הגר"ז (עי' ענף ג), דלבד מה שצריך לעשות כן מצד שכן החיוב לכתחילה ירויה בזה לצאת מחילוקי הדיעות בענין כדי אכילת פרס ג"כ.

אבל באופן שא"א לו אז יראה לכה"פ שלא לשהות מתחילת אכילה עד גמירא יותר משתי מינו"ט, ואם שהה יותר מאיזה סיבה יודרו לגמור אכילתו במקום האפשרי והי' זרזי ונשכר בכל מינו"ט לצאת עוד דיעות בשיעור אכילת פרס, אבל לא יותר מט' מינו"ט לכל היותר דאז אפילו בדיעבד לא יצא.

ובפסקי הגאב"ד דעברעצין שליט"א (מועתקים לק' בקו' הלכה למשה) כ' בזה"ל עכ"פ יאכל בתוך ב' מינוטי"ן ואם א"א עכ"פ יבלע הב' כזיתים בתוך חמשה או ששה מינוטי"ן ולא יותר ע"ש טעמו.

[ואולי י"ל כעין הכרעה שבשעת הדחק וא"א לו בענין אחר יודרו לאכול לכה"פ כשיעור שלישי ביצה עד שתי מינו"ט והשאר עד ט' מינו"ט ואז יוכל לעשות ספיק ספיקא, ספק כד' הפוסקים דשיעור כזית פחות משליש ביצה מעט, וספק שיעור אכילת פרס ט' מינו"ט, וצ"ע].

ענף ז

סוף זמן אכילת מצה

הנה לכתחילה ודאי צריכין להתאמץ לאכול מצה קודם חצות, וגם בדיעבד אם אירע עפ"י סיבה שלא אכלו מצה עד אחר חצות לילה שוב אסור לברך על אכילת מצה (ועל אכילת מרור) כן העלו האחרונים, (דגול מרבבה תע"ז, שע"ת שם, פמ"ג שם א, וסי' תפ"ו, דה"ח דיני כוס ראשון או' ג, מ"ב שם ו, ערוה"ש שם ה, מסגה"ש קי"ט יא, ועוד), ואפילו בלילה שני ג"כ (שו"ת בנין שלמה סי' כ"ט מובא באו"ח תע"ז), וקשה לסמוך על המשכנות יעקב (קנ"ז) שכ' דהמברך לא הפסיד (מובא שד"ח, ואו"ח) דמלבד שהוא דעת יחידאי הלא בספק ברכות קי"ל להקל ומה"ט אם נתאחר בהתחלת הסדר עד סמוך לחצות יקדש מיד וישתה כוס ראשון, ויטול ידיו ויברך המוציא, ועל אכילת מצה, ועל אכילת מרור ויאכל, והגדה יאמר אח"כ (דגו"מ, ושע"ת, מ"ב, וע"ע ס' ויג"מ עמ' קצ"א מש"כ בע"ז), ולא מטעם ברכה לחוד אלא דלדעת הרבה ראשונים אין יוצאים באכילת מצה בחר חצות (הר"ח בפ' ער"פ, סמ"ג בשם תוס', תוס' זבחים נו:, מרדכי פסחים, רבינו ירוחם נתיב ה' ח"ד, ועי' בה"ל ד"ה ויהא זהיר).

[ולענין זמן חצות עי' בסמוך מה שאכתוב]

ענף ח

זמן חצות לילה

הנה מצינו נגיחה חריפה בדברי הפוסקים ומקובלים האיך חושבים זמן חצות, ולא באתי ח"ו להכריע בדבריהם ולהכניס ראשי בין ההרים הגבורים, כי יראתי פן אכשל ונלכדתי ח"ו באחריות אחרים, והלואי שאזכה לצאת ידי חובתי לעצמי, אלא דמ"מ לפטור בלא כלום לאו אורח ארעא הוא, ע"כ אמרתי לנקוט נפשי בהעתקת דברי הפוסקים בלבד ולסדר השיטות וחילוקי דיעות ויבא מי שדעתו רחבה ויכריע, ולא אמנע לחוות דעתי כדרכה של תורה אבל לא בתורת הוראה, רק בדרך פטפוטי אורייתא תבין, והמשכיל יבחר.

הנה מצינו בזמן חצות כמה דיעות.

דעה א:

(א) בין בקיץ בין בחורף חשבינן תחלת הלילה מצה"כ וכל י"ב שעות אח"ז הוי ליליא, וחצות הוא סוף ששה שעות שוות מתחילת הלילה ובחורף שהלילה ארוכה יותר השעות האחרונות של לילה נחשבינן ליום, ובקיץ השעות הראשונות של יום נחשבות ללילה. נמצא בחורף זמן חצות קודם שעה יב שלנו, ובקיץ לאחריו (זהו דעת מ"א, סי' א, סק"ד, ושערי ציון, כפי שביארו המחמה"ש, ובארצה"ח, חת"ס או"ח קצ"ט, וכן נ' דעת אבן השוהם סי' כג, מובא בשע"ת סי' א, ו, ועי' מ"א רלג, (וכ"כ בליקוטי מהר"ן קמט).

דעה שניה:

(ב) בין בקיץ בין בחורף חושבינן הלילה מצה"כ עד עמוד השחר ומחלקין אותה ל"ב חלקים שוות והוא הנקרא שעות זמניות, ובאמצע היא חצות, הכוונה בקצור שלעולם חצות באמצע לילה ממש פי' באמצע הזמן שבין צה"כ לצה"ש (אלי' רבא, וזוטא סי' א, לחלוק על המ"א הנ"ל, וכ"כ בבכור שור ברכות ג, בשם ליקוטי האריז"ל, והסכים עמו והוסיף עוד דכן מוכח בראשית חכמה שעה"ק, וע"ז השיב עליו בברכ"י ודחה ראיתו מר"ח, (וכן דעת שבילי דוד ס"א).

דעה שלישית:

(ג) לעולם חושבינן משעה שהחמה בראש כל אדם שהוא חצות היום י"ב שעות ואז הוא חצות לילה בדיוק, והיינו שששה שעות קודם זמן שהחמה בראש כל אדם וששה לאחריה שייכין ליום, ואח"כ תחלת הלילה ושש שעות (שוות) לאח"ז נקודת חצות, ואע"פ שבקיץ משנטו צללי ערב עד שקיעה"ח יש יותר מו' שעות אותו הזמן העודף על שש שעות הוא מתחלת הלילה הבאה, וכן בחורף להיפוך (נהר שלום פ"ו ע"ב להרש"ש, ברכ"י בשם שב יעקב ד"ב שעות אחר חצות היום הוא חצות לילה בשמים, ובג"ע הארץ, עיקרי הד"ט סי' א, ב, שלמי צבור, שע"ת, יד אפרים, הגר"ז או' ח, סי' יעב"ץ או' ב, שו"ת לב חיים ח"א ס"ו, ונשנה בספרו כף החיים למהר"ף, סי' ג, או' לג, דסברא זו היא מוסכמת מש"ס ופוסקים ומקובלים, בן איש חי, וישלח או' ד, וכן נשנה במו"ק ולחם שמים ר"י ברכות להיעב"ץ ז"ל, ובברכ"י כ' שכן דעת מהר"ם קורדובורי

אכילת מצות בישראל

מה

זצוק"ל, והיא נכונה ומוסכמת, והעיר בשירי ברכה דאף שדעת מהר"ח נ' מנוגד לדיעה זו אי"צ לחוש לה כי דבריו נאמרו מקדם שיצק מים על ידי רבינו האריז"ל, וכן הכפיל דעתו בעבודת הקודש מורה באצבע סי' ב, וכ"כ בישועות יעקב שם, וכ"כ בארצה"ח בארץ יהודה באריכות, וכ"כ באדרת אליהו (להגה"ק בעל משנ"ח) במס' ברכות שם, ובס' אורחות חיים לתלמיד החת"ס ז"ל כ' שרוב העולם גרויין אחר דעת שב יעקב וכן נהג החתם סופר ז"ל בין בקיץ בין בחורף, ע"כ. ובארצה"ח שם כ' שכן ג"כ דעת הגאון בעל חסדי דוד, וכ"כ ביוסף אומץ, וכ"כ בזוהר חי להגה"ק מהרי"א מקאמארא זצ"ל, וכ' שם (פ' ויקהל) שכן אמר לו רבו הגה"ק מזידיטשוב זצ"ל בעל עטרת צבי, וכ"כ במ"ב סי' א, ובערוה"ש שם, וכ' שכן הסכימו רוב גדולי ישראל, וכן עיקר. וכ"כ בכה"ח (האחרון), ובס' קומי רוני סי' ט, בשם כמה פוסקים, וע"ע בשאר אחרונים).

ועכשיו מי שיש לו עינים לראות ולב להבין, בעיניו יראה ובלבו יבין אשר רוב מנין ובנין של הפוסקים בנגלה ונסתר וגם לרבות הפוסקים שאנו נמשכין אחריהם דעתם כדיעה הלזו שנקודת חצות י"ב שעות אחר שעה שחמה בראש כל אדם, וע"כ דעת לנכון נקל שכדיעה זו קי"ל גם בנידון שלפנינו (וכדי שלא יבא מי שהוא לחלוק בסכינא חריפא דכל דברי הפוסקים לא נאמרו ונשנו רק לענין עת רצון של אמירת תחנונים בחצות לילה, אבל לא לענין המצות התלוים בזמן כמו אכילת קדשים ואכילת מצה, ואכילת לילה ראשונה בסוכה (או"ח תרל"ט) ע"ז יש לי לפענ"ד ראי' חותכת להיפך, דהרי מבואר בש"ס יבמות עב. וברש"י שם דמה"ט הי' מכת בכורות בחצות לילה משום שאז הוא עת רצון ממילא הי' הכאת בכורות בעידן רצון, הרי לן דהכאת בכורות תלי בעת רצון של חצות לילה כעין אמירת בקשות ותפלות בעת ההוא, וכיון דכל עיקר מניעת אכילת מצה ואפיקומן אחר חצות ממכת בכורות ילפא כמבואר בבאר היטב בש"ס (ברכות טז, ופסחים ק"כ) א"כ זמנם ג"כ בעת רצון של חצות, וזו ראי' שאין עלי' תשובה לכאורה, הא חדא, ועוד שהמעין היטב בארצה"ח (בארץ יהודה) ימצא כדברינו, וכן משאר פוסקים הנ"ל מפורש יוצא אשר דבר שאינו תלוי בשעות רק בחצות אין לו אלא זמן אחד והוא י"ב שעות אחר חצות היום).

ד) הזמן עפ"י מורה שעות שלנו: ועדיין לא יצאנו ידי חובת ביאור כיון שלא ביארנו עד הנה הזמן המדויק לחצות לילה עפ"י מורה שעות שלנו, ועכשיו נבאר בעזה"ל: הנה לפי הנ' במחה"ש סי' א, השעה המבורר לסוף זמן אכילת אפיקומן לכתחילה, וברכת על אכילת מצה-ומרור, אף בדיעבד בשעה שמכה המורה שעות 12, דחצות היום הוא בשעה יב בדיוק, ולפ"ז יב שעות לאחריו שהוא חצות לילה כנ"ל חל ג"כ להיות בשעה יב בלילה, וכן נראה בערוה"ש שכ' (בסי' רלג), דחצות היום לעולם בשעה יב לא לפניו ולא לאחריו.

אבל אינו מוסכם מפי כל, שראיתי בס' ויג"מ עמ' קצג, ד"ה ואעתיק בשם הג' בן ארי' על או"ח סי' פ"ט שכ' דחצות היום אינו תמיד זייגער יב, רק לפעמים הוא מוקדם ופעמים הוא מאוחר, וחצות היום של השמש הוא הרגע האמצעית שבין נץ החמה לשקיעה"ח ואז השמש בגובה יותר משאר היום ואז

השמש באמצע דרום ממש, ולפי"ז הדרך הישרה לדעת זמן חצות היום לראות הנץ והשקיעה בלוח, ומזה ידע מתי הוא מחציתו, וי"ב שעות אח"ז הוא חצות עיי"ש.

ואף שמה מני יהלוך במקום גדולים באתר זקוקים דנורא מאן יעייל בר נפחא לתמן, מ"מ לפי כלל המסור בידינו במקום שהלכה רופפת פוק חזי מה עמא דבר (עי' ברכות מ"ה ע"א, עירובין י"ד ע"ב) כאן בנידונינו עיני העולם תלויות לשעה יב על המורה שעות, וכמו שמבואר גם שם בויג"מ לענין מנחה גדולה אחר שש ומחצה, וכ"נ בדחור"ש מנהגי הגה"ק בעל מנחת אלעזר זצ"ל ממונקאטש או' תר"ה, שדקדק לאכול קודם שעה 12 שהוא במורה שעות דעירו 11.17 (כמבואר בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סוף סי' ט), בפרט באכילת אפיקומן שאינו אלא חומרא בעלמא כמבואר בש"ע, ומפורש ברא"ש פ' ער"פ, שכן החמיר ר"ת ודאי אין צורך להרבות חומרות ע"ג חומרות, גג על גג, (עי' שו"ת זכרון יהודה ח"א קמ"ה, קמ"ה).

אמנם לחשומת לב שהמורי שעות בזמנינו עפ"י רוב אינם מדויקים שהם מסודרים עפ"י חוק הממשלה ולא עפ"י אופק השמש, מאז נתחדש נתיב הברזל (כלפני מאה וחמישים שנה בערך), שמני אז נשתנו עתים ונתחלפו הזמנים עפ"י הממשלה ופקודתם לקבוע עיר ועיר וזמנה, ומאז נצרנו לזיהור שלא להתבלבל וליגרר אחר המורה שעות רק להוסיף וליגרע כפי מה שהחסירו והוסיפו הממשלה על הזמן האמיתי.

והרחבתי הדיבור בזה אף שהדברים פשוטים ומוכנים, כי שמעתי שישנם **ישישים נוהגים לסמוך בזמן חצות כפי מה שהורגלו מימות נעורם** במדינת אייראפע כגון אם בעירו היו נוהגים למנות חצות בשעה 12.30 (מטעם הנ"ל) נוהגין כן גם בארה"ב ושאר מקומות מושבותיהם, ואין דמיונם עולה יפה כלל, כי א"א לדמות מקום למקום שבאירופא גופא היו המקומות משונים זה מזה בזמנים, במקצת מקומות חסרו מזמן האמיתי לפעמים קרוב לשעה כמו במונקאטש, ולאידך גיסא במקומות אחרות הוסיפו על הזמן האמיתי חצי שעה ויותר, ומעניין שבעיר ניו יארק המורה שעות אינו מרוחק משעה האמיתי רק ברגעים אחדים (כמבואר בסמוך) והמשכיל יזהר.

ולדוגמא בעיר מונקאטש הי' זמן חצות 11.17 כנ"ל כיון שעפ"י חוקי הממשלה גרעו מזמנם האמיתי מ"ג מינו"ט, והרוצה לחקות על שורש הדברים ימחול נא לעיין בתולדות שמואל סוף ח"ב בקונ' אחרון לחלק א, הקדמה ו, מאמר ג, ס"ד, וכן בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סוף סימן ס"ט, ובויג"מ עמ' קצ"ה, ולפענ"ד לזה כוון במאסלה"מ סי' א, בא"ד, אף שלשונו מגומגם קצת.

ולענין זמן האמיתי של ניו יארק עי' ויג"מ שם שחקר אצל הממונים ע"ז ומענה בפייהם שפה ניו יארק הזמן האמיתי של כל שעה הוא לערך ד' מינו"ט לפני השעה, ולענינינו ד' מינו"ט לפני שעה יב (12) הוא חצות האמיתי (וכן סוף זמן קר"ש בחשבון שעות שוות הוא ד' מינו"ט לפני שעה ט (9), וכן ד' לפני שתיים עשרה הוא סוף זמן תפלת שחרית).

[אולם עדיין יש מקום לחקור ולדרוש אם חשבון הממשלה לשעות האמיתיות מתאימות לחשבונות שלנו כדי שנוכל לסמוך על חשבונם בלב שלם.]
 וכעת ראיתי בס' ויג"מ עמ' ש, הביא משמו של המחבר ס' אורות חיים דבא"י המורה שעות מאוחרת משעה האמיתית עשרים מינו"ט, ועפ"ז כ' מינו"ט לפני שעה יב כבר הוא חצות האמיתי וכן לענין שאר זמנים, ע"ש.
 (ה) וכאן מצאתי חובה להודיע ולגלות, כי מה שסומכין ככולא שתא על רשימת הזמנים של הממשלה לחשבון הנץ ושקיעה, לא מיפשט פשיטא שיש בה כדי סמיכה בפרט בענינים חמורים שהרי כידוע מפי הש"ע ואחרונים ושאר ספרי התכונה כי הנץ לא נעשה ברגע חדא (וכן נראה לעין כל), אלא שהשמש מתחיל לעלות מעט מעט עד שכל גוף העיגול נראית להעומדים על כדור הארץ, וכן בשקיעה השמש שווה לשקוע ואין ירידתה נגמרת בבת אחת (ועי' שו"ת לחם שלמה או"ח דן בענין שיעורו בזמן, ע"ש).
 ובדחינו מקובלים אנחנו לקרות נץ גמר היציאה, ושקיעה גמר השקיעה, אבל אוה"ע אין מקפידין ע"ז, וכמדומה עפ"י ששמעתי ממקורות נאמנים וברורים, שקריאתם נץ החמה הכוונה שלהם אמצעות הנצה בשעה שחצי כדור השמש למעלה וחציו למטה, וכן שקיעת החמה הכוונה חציו למעלה וחציו למטה, ומצוה לזוהר ולהזהיר בע"ז.

ענף ט

ו) אכילת אפיקומן אחר חצות: סוף זמן אכילת אפיקומן נתבאר ג"כ בש"ע (תע"ז א') דיש לזוהר לאכול קודם חצות, והטעם שכיון שהוא זכר לפסח צריך לאכול בזמן פסח, והפסח נאכל עד חצות דוקא כמבואר שם באחרונים, ד"ז אינו מדינא דגמרא כלל רק חומרת הפוסקים הנובע מד' הרא"ש פ' ער"פ בשם ר"ת שהחמיר בזה, מיהו ח"ו להקל בזה כיון דאיפסיקא בש"ע ג"כ, ומ"מ לא אמנע מלהעיר ממנהגי הגדולים וקדושים אשר בארץ המה האיך נהגו בזה.
 במנהגי חת"ס מובא שלא הקפיד לאכול אפיקומן קודם חצות דוקא (ומשמע דגם בלילה הראשונה לא הקפיד).

ולאידיך גיסא מצינו לכמה שהקפידו גם בליל ב' לאכול קודם חצות דוקא, צדיקי בית קאמארנא כמבואר במנהגי קאמארנא, וכ' בויג"מ (עמ' רמ"א) שכן נהג הגה"ק בעל ערוה"ב זצ"ל, ובנו בעל ויגד יעקב ז"ל, וכן בהגדה צוף אמרים מעובדא שמביא ממהר"ש ממקארו"ב זצ"ל תלמיד החוזה מלובלין זצ"ל נ' שגם הוא הקפיד ע"ז.

אבל כפי הנראה ברוב מקומות של אנשי מעשה אף שהקפידו ונודרו לאכול האפיקומן בליל ראשון קודם חצות מ"מ בליל שני לא הקפידו ע"ז, וכ"כ בדרכי חיים ושולם, מנהג בעל מנח"א ממונקאטש, וכ"ה מנהג אדמור"י ליובאוויטש מובא בויג"מ (עמ' רמ"ב) וכ"ה מנהג הגה"ק מהרצ"ה מליסקא זצ"ל כמבואר בס' דרכי הישר והטוב, ע"ש.

ובס' מנחם ציון להצה"ק מהרמ"מ מרימענעוו כ' וז"ל מצניעין את האפיקומן קודם חצות לבל ירגישו בו הקליפות ואחר חצות לוקחין אותו משם וזאת דיבר בסדר לילה שני של פסח, ובס' ליל ראשון של פסח כ' והחלק היותר גדול יצניעו למשמרת עד חצי הלילה שהוא עת חילוף הזמנים והשגת העתים לעלמא דחירות, העתקתי דברים ככתבן מס' טעה"מ (עמ' ר"ל) ועיי' שו"ת שבסו"ס אמרי נועם (ח"ב תשובה ד') שהעיר מד' מנחם ציון הללו ליישב מנהג אנשי מעשה שמקילין באכילת אפיקומן אחר חצות בליל שני, ע"ש. מובא באו"ח (ספינקא) סי' תע"ז, בשמו.

וגם אני הצעיר אחר לקיחת הורמנא ורשותא אענה חלקי עמהם ליישב מנהגי חסידים ואנשי מעשה, בנתינת טעם לשבח על חלוקת לילה ראשונה מהשניה באכילת אפיקומן.

ואקדים דהנה כל עיקר חגיגת יום טוב ב' של גליות בזה"ז שאנו בקיאין בקביעא דירחא, הוא מטעם מנהג אבותינו בידינו כמבואר בדחז"ל ריש ביצה, וא"כ עפי"ז לכאורה לא הי' צורך כלל לאכילת אפיקומן בליל ב', דהרי הטעם לאכילת אפיקומן מבואר ברא"ש (ער"פ קי"ט סי' ל"ד) שהוא זכר לפסח, וכ"ה בחינוך מ' כ"א, ומאירי (שם), וכן קי"ל בש"ע תע"ז סעי' א, או כד' רש"י והרשב"ם שהוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח, ולפי"ז פשוט וברור דדין זה נתחדש לאחר החורבן וכמבואר בר"ה ל., סוכה מ"א, דדרשו חז"ל ממקרא דמצווין אנו לעשות זכר למקדש ולא מציינו זולת זה מקור וטעם אחר לעשות זכר לדברים שנהגו בזמן הבית, ודעת לנכון נקל דבזמן הבית במקומות שלא הגיעו השלוחים להודיע זמן קידוש חודש ניסן ונהגו ב' ימים (כמבואר בר"ה פ"א באורך, וברמב"ם ה' קה"ח) מ"מ לא נהגו באכילת אפיקומן דמנ"ל לעשות זכר לקרבן פסח בזמן שביהמ"ק קיים, ולא מציינו חיוב לזה.

וא"כ אף שהנהיגו ותיקנו חכמי הדורות כך לאחר החורבן מ"מ התינת ביו"ט א', שהיו אוכלין פסחים בימים ההם בירושלים עיה"ק (יה"ר שנזכה לזה בקרוב) ה"ה אנן לדידן עושין זכר לדבר, אבל ביו"ט ב' שנשאר לנו בתורת מנהג אבותינו בידינו שהם ג"כ חגגו במקומות הרחוקים ב' ימים, וכיון שהם בזמן הבית לא אכלו פסחים וגם לא אפיקומן מהיכי תיתי לעשות זכר לדבר שלא עשו אבותינו מעולם שהרי מנהג אבותינו בלבד בידינו, ולא יותר, אתמהא.

אלא דלפ"ז תמי' סליק ועולה למה לנו כלל אפיקומן ביום טוב שני ע"ז יש לומר מטעם ולזול יום טוב שני שלא רצו חכמים להראות שום שינוי כל דהו כדי שלא יקל בעיינינו קדושתה וע"כ לא חילקו בסדר הלילה בשום דבר, וע"כ אף שלגוף אכילת אפיקומן הושוו ב' הלילות מ"מ לענין חצות כיון דגם בלילה הראשונה אינו חיוב גמור כנ"ל רק זהירות לכתחילה, ולא מדינא דגמרא כלל, ובדיעבד לכו"ע יוצאין אחר חצות א"כ אם יקל בלילה שניה באכילת אפיקומן אחר חצות אין בזה אפילו סרך ולזול דהרי גם בליל א' יכול לאכלו אז (וכן נהג החת"ס) וא"כ י"ל לפ"ז דאפילו לכתחילה א"צ להתאמץ בזה כיון דכל ענין

אכילת מצות בישראל

מט

אכילתו מטעם זלזול כנ"ל ובפרט ותנאי זו ליכא זלזול א"צ לחוש לה, כנ"ל ליישב המנהג, אבל לא ח"ו להקל להמחמירין.

עצה נפלאה: הנה בהרבה בתים נאחזים בסבך הספק כדת מה לעשות כשרואים זמן חצות ממשמש ובא ובל יספיק הזמן לסיים אגדה ולאכול מצה ומרור ולסדר לסעודתא לכבוד הרגל ולהגיע עוד לגמר אכילת אפיקומן קודם חצות, וא"כ עולים ומסתפקים אם לוותר על הסעודה ולדלג עליה כדי לאכול אפיקומן קודם חצות, או יתענגו וישמחו בשלחן ערוך לכבוד החג ויאכלו האפיקומן אחר חצות, [ועי' א"א מהדו"ת סי' תע"ז שכ' לדלג בהגדה בשביל לאכול אפיקומן קודם חצות אם לפניו בירור כיוון הזמן היטב י"ל דרשאי לדלג ואומר אחר אפיקומן מה שדילג כי י"ל דהו"ל גם אז בשעה שמצה ומרור לפניו היטב כי עסוק באותו ענין כו', אך אם אין לפניו מורה שעות בבירור בכיוון אין לדלג, כו', גם בשביל חצות יש למעט בהסעודה גם באין חשש גרעון לתיאבון והיינו רק אם יודע בכיוון כנ"ל, עכ"ל].

ומצאתי באבני נזר (סי' שפ"א) שהעלה עצה נפלאה עפ"י יסוד שהניח דלמ"ד אין הפסח נאכל אלא עד חצות וה"ה מצה, יוצא קולא דלאחר חצות כבר רשאי לאכול כטוב לבו ואין איסור אכילה ושתייה דלאחר אפיקומן חל אז, דאין חיוב שישאר טעם פסח ומצה בפיו רק בזמן המצוה, ואחר חצות כבר עברה מצותה למ"ד זה.

ולפ"ז אם בתחלת הסעודה או באמצעו רואה שהוא קרוב לחצות יאכל (שני כויתים, או) כזית מצה על תנאי, אם הלכה כר' אלעזר בן עזרי' יהי' לשם אפיקומן ואם לאו לשם אכילת מצה סתם, וימתין עד לאחר חצות ויאכל סעודתו ואח"כ יאכל שנית מצה לשם אפיקומן ויוצא ממה נפשך אם הלכה כר"א בן עזרי' דהזמן עד חצות, יוצא באפיקומן הראשון של קודם חצות, ואחר חצות כבר הותרה לו לאכול, ואם הלכה כר"ע דהזמן עד עמוד השחר יוצא באפיקומן השני, עכ"ד שם. [ובדין קיום המצות בתנאי עי' היטב באו"ח תפ"ט ג, ובט"ז ומ"א שם, לענין ספירה בתנאי, ובהג' רעק"א או"ח מו, לענין קר"ש בתנאי, ובשו"מ (מהד"ד ח"ג קכ"ז) ספירה בתנאי, ועי' רמ"א תק"ד ס"ו, ומ"א שם, ובב"י בשם הרא"ש שם, תקיעה בתנאי, ובמחזה אברהם (או"ח סי' לד) ובדעת או"ח מו, וע"ע שו"ת אבני נזר (תמ"ט) עצה כעין הנ"ל לענין ברכת שהחיינו דיו"ט ב' של ר"ה, וע"ע או"ח לד, ס"ב ומ"א לא, ב, רעק"א סי' ב'].

וקצת צל"ע לאיזה אכילה יקח ממצה הצפונה אם אינו מספיק לו לאפיקומן השני ג"כ, ובעיקר הדין אין נ"מ כ"כ דהרי יוצא גם במצה אחרת כמבואר בש"ע ומקורו ברוקח.

ואגב אורחא ראיתי בטעה"מ (עמוד רל"א, קו"א או' ל"ה) מס' אמרי נועם להגה"ק מדזיקוב זצ"ל דמה שאומרים הצדיקים אשר אפיקומן סגולה לבנים יש רמז עפ"י המדרש שפרעה אמר פן ירבה ורוחה"ק משיב כן ירבה, ותיבות כ"ן ירבה עולה אפיקומן, ע"כ.

מצה משלכם

ע"י מה שהעתיקתי כבר ממעדני"ש ותו"ש, ולא באתי רק להעדפה דבאורח על שלחן בעה"ב צריך ליתן ל"י הבעה"ב המצה במתנה ולא סגי מה שהרשהו לאכול דצריך להיות שלו ממש, והעולם אין נוהרין בזה, (שפת אמת סוכה לה, ע"ש), וע"ע שו"ת האלף לך שלמה (שפא) באכל מצה בלי ברכת המוציא לא יצא דהוה כמו מצה גזולה עפ"י דחו"ל פ' כיצד מברכין.

פרק ג

כמות אכילת מצה

ענף א

אכילה פחות מכשיעור

א) מצינו פלוגתא גדולה בין גדולי האחרונים אם מחמת איזה סיבה א"א לאכול כזית שלם אם יש איזה מצוה באכילה פחות מכזית, וללמד על הכלל כולו יצא ונ"מ לכה"ת כולה.

ב) דעת הרבה פוסקים שאין מצוה כלל באכילה פחות מהשיעור, (משנה למלך ה' חומ"צ פ"א סוף ה"ו, שו"ת שבות יעקב, ח"ב סי' ח"י, שו"ת זברי חיים ח"א כה, מהרי"ט אלגאזי בס' קהלת יעקב חלק תוס' דרבנן או"ח, מנחת חינוך מ' קלד, שו"ת ברית יעקב סי' ח, בני בחייא מובא בשע"ת תע"ה, וכ"נ דעת הצ"ח בדרש לציון מובא בשו"ת מהר"י אסאד סוסי' קמ"ז, שו"ת מהרי"ל דיסקין סי' ד, כתב סופר סוסי' צ"ו, לבוש"מ מהד"ת או"ח קפ"ד, מנחת אלעזר ח"א ל"ה וח"ב נב, מהר"ץ חיות יומא לט, ובדע"ת תע"ה סעי' ו, סוף ד"ה ולענ"ד הביא הוכחה מתו"ט בשם הרמב"ם רפ"ד דמנחות וה' פסח שחיבר האר"י דבי עילאי).

ג) ודעת כמ"פ דמ"מ קצת מצוה איכא (שו"ת חיים שאל סי' ד, שו"ת חת"ס או"ח מט, ע"ש, מהר"ץ חיות שם בשמו, שו"ת מהר"י אסאד קלו, קמח, קמט, שו"ת אבני נזר שפא, שו"ת לחם שלמה צג, צד, ודע"ת שם בראשית דבריו תלה לה בפלוגתת התנאים יומא סא:).

ד) ולענ"ד יש להוסיף דלפחות יש בו אולי משום חיבוב מצוה לאכול קצת, וכעין שכ' בשל"ה דבני עלי' היו מנשקין המצות והמרור לחבוב המצוה, וכ"ש שיש בו גדר ענין חבוב לאכול ממנו כמובן ואף שנאנס ומעוכב לאכול כשיעור וע"י עוד בסמוך ענף ב' בסופו [ובענין אכילה פחות מכשיעור במרור דקיל ממצה כבר דשו בו הרבה פוסקים ע"י ח"י תע"ג כא, וע"י שאגת ארי' סי' ק, חת"ם סופר קמו תה"ד ח"ב רמ"ה, כתב סופר סי' פ"ו, שו"מ מהדו' ו' סי' י, מהר"י

אסאד קל"ז דברי חיים כ"ה, שו"ת אבני נזר שפ"ג, בית יצחק יור"ד ח"א בסופו, מהר"ש ענגעל ח"ד ג, אמרי נועם בסופו סי' ג, עצי חיים סי' ג, ארץ צבי (קאזליגוב) פ"ה, לחם שלמה צג, חסל"א סי' ג, מעדנ"ש קיט, לח, דפ"ק מצוה י' חלק המעשה יב, תפא"י פסחים פ"י, ט"ו, תשו' שם הכהן ס"ד, רחמי האב ערך ברכה, טעה"מ או' תקי"ט, שעה"מ (ר' ח"ב שער ואמרתם זבח פסח פ"ה ד"ה וצריכין), ישועות יעקב רי' תע"ה, שו"ת מהרי"א הלוי קמג, ביאור מרדכי להגר"מ בנעט ז"ל (פ' ער"פ), וחסל"א בשם החו"ד, ובה' פסח שחיבר הגה"ק בעל ארי' דבי עילאי (נד' בס' דברי ישכר דוב, בירושלים עיה"ק) שד"ח (אספ"ד מע' אכילה ד), בשם דברי מרדכי דיש מצוה בפחות משיעור.

(ה) ועוד נ"ל לענ"ד לתת טעם לשבח לאותם שא"א להם לאכול בשום אופן כשיעור דיש מצוה גם בקצת, ממ"ש בשע"ת סי' כא א, שלא לנהוג בזיון בציצית שנטו ונשזרו לשמה, מאחר שנעשו בהם פעולות לשם מצוה, וה"ה הכא שהמצות נעשו לשמה קלטו חשיבות מצוה.

וע"ע בט"ז (קס"ז י"ח) שאוסר להאכיל ממצת מצוה לנכרי, ובפמ"ג אוסר לבהמה, ולא חילקו בין כזית לפחות ש"מ דגם פחות מכזית קלטה קדושת המצוה, כנ"ל.

(ו) מיהו כל הנידון עד הנה היתה במי שא"א לו מחמת סיבה לאכול כשיעור, אבל יש לפניו שיעור שלם, אבל באם יש כאן כזית מצה בלבד (כמובן בלי הצטרפות הנדבק לשיניים) לשני בני אדם וא"א בענין אחר אלא או שיאכל כל אחד פחות מהשיעור בהסתמכות על ד' הפוסקים שגם בזה איכא קיום מצוה קצת, או שיאכל אחד שיעור שלם עי' בשע"ת תפ"ב (קרוב לסופו בא"ד אך עדיין כו') שעדיף טפי שיטילו גורל ואם שיזכה האחד לקיים המצוה בשלימות יהי' השני חלקו עמו בשכר המצוה שעל ידו נגמרה ולולא הוא (שיותר מחציתו) לא היתה המצוה נעשית בשלימותה ודמי לעסק יששכר זבולון ופשיטא דשכר מצוה בשלימותה היא יתר גדול מאד מהשכר דקצת מצוה שיקיים בעצמו ולכשתתקיים בשלימותה ע"י האחד הרי הוא זוכה ומזכה אחיו עמו כו' ע"כ.

(ז) [וכע"ז כ' הגרש"ז בה' ת"ת פ"א או' יד, דאם אשה עוזרת לבנה או לבעלה בגופה ומאודה שיעסוק בתורה חולקת שכר עמהם ושכרה גדול מאחר שהם מצווים ועושים על ידי', משא"כ באשה שלמדה תורה שיש לה שכר אבל לא שכר גדול כשכר האישי מפני שאינה מצווה ועושה ע"ש].

ענף ב

אכילה יותר מהשיעור

(א) גם בנידון זה כבר הלכו בו נמושות ודעת הפוסקים נ' דאיכא מצוה באכילת מצה לילי פסחים אפילו במה שאוכל יותר מכזית, ואעתיק לשון המהר"ל מפראג (בס' גבורות ד', פמ"ח ד"ה שמש) שכ' וז"ל ומהא דקאמר ר' יהושע בן לוי השמש שאכל כזית מצה בהסיבה יצא, יש לי ללמוד מדקאמר

בדיעבד יצא שכל מה שאכל מצה בליל פסח לכתחילה צריך הסיבה דאע"ג דיוצא בכזית אחד אם אכל הרבה הכל הוא מצוה אחת כו', כי אכילת כזית שאמרו חכמים בכ"מ, היינו לענין זה שיוצא בו, אבל אם אכל יותר הכל נחשב אכילת מצה של מצוה ולפיכך למה יבטל עצמו מן המצוה וכ"פ הרמב"ם ז"ל עכ"ל, (מובא בשל"ה הק' רי' מס' פסחים, ובב"ח תע"ב ד"ה השמש).

(ב) ולא אמנע מלחות דעתי ע"מ שראיתי בספרים הטורחים למצוא מקור קדוש למ"ש המהר"ל שגם דעת הרמב"ם כן ואינו מבואר בדבריו להדיא, ובריש העיון רצייתי לפרש שכוונת המהר"ל עמ"ש הרמב"ם במורה (ח"ג פמ"ג) בזה"ל אכילת מצה אילו הי' יום אחד לא היינו מרגישים בו ולא הי' מתבאר ענינו, כי הרבה פעמים יאכל אדם מין א' מן המאכלים ב' ימים או שלשה, ואמנם יתבאר ענינו ויתבררו בהתמיד אכילתו היקף שלם, עכ"ל (מובא בדברי שאול פ' ראה בפ' שבעת ימים תאכל מצות), והבאתיו לקמן לענין מצות אכילת מצה כל ז'. הרי לן ראי' דצורך גדול יש להרגיש המצוה וזה בא רק ע"י התמד אכילתו ועיקרו בלילה הראשונה שהוא עיקר המצוה שהרי מעיד ואומר בעבור זה (מצות ומרור) עשה ד' לי בצאתי ממצרים, וגם חז"ל אמרו דלילה הראשון דוקא הכתוב קראו חובה (פסחים קכ.). ק"ו שצריך לאכול הרבה מצה, אבל נתיישבתי כי הדוחק בזה מבליט למדי, כי בקל יש לדחות דאדרבה משם מוכח דכל שבעת יום שוין למצוה וככלות החג נשלם המצוה כראוי.

ונלענ"ד ברור שמקורו ממקו"א, וקודם אקדים הקדמה קצרה, ואח"כ נתנה ראש ונשובה לנתיב מטרחנו.

הנה בטעם אכילת אפיקומן שמקורו בש"ס פסחים קיט: מצינו פלוגתא משולשת בראשונים דעת הרא"ש שם דאוכלין אותו זכר לפסח שהי' נאכל על השובע באחרונה, ולפי שהוא זכר לפסח י"ל דין הפסח שלא לאכול אחריו, ובטעם זה החזיקו הרבה ראשונים בחינוך מ' כא, מאירי שם, וע"ע ב"ח סי' תע"ז, וכן מבואר בש"ע (תע"ז סעי' א') טעם זה.

וכעיי"ז עולה טעם רש"י ורשב"ם שפירשו (שם) דבא לזכר מצה הנאכלת עם הפסח, וכ"כ המנהיג.

מיהו כתוב השלישי מצינו בו והוא מ"ש הרמב"ם (ה' חמץ ומצה פ"ח ה"ט) בזה"ל ובאחרונה אוכל מבשר הפסח כו' ובזמן הזה אוכל כזית מצה ואינו טועם אחריו כלום, כדי שיהי' הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה עכ"ל. וכ"כ התוס' (קכ. ד"ה באחרונה), וראיתי אח"כ שהב"ח ג"כ משוה דברי הרמב"ם ותוס' אהדדי, וכ"כ המהר"ל (ס' גבורות ד', פס"ג ד"ה ואוכלין) וראיתי בויג"מ שהביא דכ"כ המהר"ל בהגדה שלו וסיים שכ"כ הרז"ה ז"ל.

וטעם זה צריך הבנה דלפשוטן של דברים לכאורה יש לתמוה מה יועיל הכזית מצה שאוכל באחרונה להשאיר טעם אכילת מצה של מצוה בפיו הלא כבר עבר זמן וזמנים מאז שאכל הכזית מצה הראשונה והוא המצוה ואח"כ כבר אכל מרורים וסעודה שלימה, הכי כזית שבאחרונה יחזור וינעור כזית הראשון שכבר

באו אל קרבנה, אתמהה, אע"כ הדרך לשכון אור ככוונת הרמב"ם לפרש שדעתו דכל אכילות מצה שבלילה הלזו שם מצוה עלה, וכיון שבסעודה אוכלים כל מיני מטעמים לכבוד החג, מצוה לגמור אכילתו במצה שהוא מצוה וישאר טעם זה בפיו, וכע"ז תמצא במ"א סי' קס"ז ס"ק מ"ב במ"א בשם של"ה, ע"ש במחה"ש ותבין.

ומזה למד המהר"ל שכן דעת הרמב"ם, ולפ"ז מובן מאד מאין לקח המהר"ל חידוש דינו מדין אכילת אפיקומן ולשיטתו, דס"ל באמת כדיעה השלישית הנ"ל בטעם אכילת אפיקומן וכנ"ל ומה"ט כ' כאן דיש מצוה בכל אכילות של מצה בלילה הזאת, [וד"ז מהיכן ידעו חז"ל גופא סברא כזאת דאיכא מצוה גם ביותר מכזית אפ"ל דילפו לה מהקישא דמצות לפסח דהרי מה"ט אמר רבא (שם קד): דבאכל כזית מצה אחר חצות לא יצא דאיתקש לפסח שזמנו עד חצות, וא"כ ה"ה דאיתקש בזה י"בכ"ז שבפסח פשיטא דאיכא מצוה לאכלו כולו ואדרבה מוזהרים אנו בלא תותרו ה"ה במצה, ונ"מ דעפ"ז א"א ללמוד מזה למצוה אחרת].

ואל תשיבנו מלשון המהר"ל שם דאינו מורה כן, אלא דיליף לה משמש שאכל כזית, ע"ש, מ"מ המעיין היטב בהשכל ודעת יראה שבניקל אפשר לפרש כוונתו ג"כ שאינו לומד משמש אלא לגוף דין הסיבה שגם בשאר הכזיתים יסב ואוכל, אבל טעם המצוה לשאר זיתים ממקו"א יליף לה, ואפ"ת שהמהר"ל לא כוון לזה, עכ"פ גוף הראי' לא נדחה משום זה והרווחנו מקור וטעם חדש ברמב"ם דס"ל כן, ועוד הרווחנו עפ"י דגם דעת התוס' (דס"ל באפיקומן כהרמב"ם) יסבור דאיכא מצוה לאכול הרבה מצה, וע"ע בסמוך מ"ש בע"ז.

ג) וכ"כ בס' מגן האלף תע"ה א, ד"ה ודע, מובא בויג"מ, עמ' קפ"ו, דיש מצוה בכל בציעה של מצה בלילה הראשון, וכ"נ דעת הראב"ן שכ' (בפסחים דף קס"ב ע"א) יש שאין רוצין להשרות המצה לילה הראשון במרק כו' ולא הנהיגו כן אלא משום שיהא טעם מצה בפיהם כל לילה הראשון (הבאתי הלשון במילואו בדין מצה שרוי, ע"ש), עכ"ל. הרי דגם דעתו שבכל אכילת מצה אז, מצוה איכא, דאל"כ מה יועילו בטעם מצה בפיהם, וכ"נ דעת התוס' (פסחים ק"כ ע"א ד"ה באחרונה, ועפ"מ ש בהערות לאו' זה), שכ' כהרמב"ם (מובא בויג"מ), וכן ר' אליהו מלונדר"ש (בסדר ליל פסח, מובא בויג"מ שם).

ד) אולם דעת התוס' (ר"ה טז: כח:): נ' דס"ל דליכא מצוה ממה שהביאו ראי' שם דבכל המצות אין איסור כל תוסיף בעשייתו ב"פ ממה דאין איסור באכילת ב' זיתים ליל פסח, ותיפוק לי' דשם אדרבה הו"ל מצוה נ' דס"ל דליכא מצוה בזה.

וכ"כ בשו"ת בית יצחק יור"ד ח"א בסופו לענין מרור, ומשם תדין דה"ה במצה ויסודו מתרומה שחטה פוטרת, ומ"מ בעיין יפה חל קדושה על כולו, כמשנה תרומות פ"ד מ"ה, וכן ממצות תוס' שבת דאע"ג דשיעורו כ"ש ואם מוסיף הרבה בכלל תוס' הוא, מובא בשו"ת לחם שלמה צג, יא, וכ"ה להדיא בשו"ת עצי חיים סי' ג, וכן אפשר לפ' בשו"ת זכרון יהודה קנ"ג.

וכעין סרך רמז נ"ל להביא מדין תמורה דהרי שם קי"ל דאף שכוונתו היתה להחליף בהמה זו של קודש עם אחרת (לפעמים עוד יפה מהראשון) מ"מ חל קדושה על שניהם והשני נגרר לרשות הקדש אחר הראשון, וכמו"כ מצינו לענין מעשר בהמה (עירובין נ). קידושין נא. בכורות ס:). דבקרא שם מעשר בהמה על החשיעי, עשירי, אחד עשר, שלשתן מקודשין, ע"ש.

ה) מיהו המדייק היטב בראיות שחדשתי, וכמו"כ בראיות שהבאתי בשם בית יצחק בעיניו יראה וכלבבו יבין שבקל נוכל לדחותם, דא"א לדמות מצוה לקודש, דבעיני קודש מצינו ככולי תלמודא שבדיבור קל כמות שהוא משרה קדושה, ואביא קצת דוגמאות, אמירה לגבוה כמסירה להדיוט, הזמנה לקדושה מילתא ולא למצוה, חילופי קודש קודש ולא של מצוה, תשמישי מצוה נזרקין אע"פ שבחפץ זה עשו מצוה, תשמישי קדושה נגזזין, וגם בהזמנה בעלמא אף הוא לגוף הקדושה כמו קלף לכתוב עליו סת"ם, מעלין בקודש ולא מורדין, חולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו, וכן הרבה.

ולפ"ז מתרומה אינו ראוי כלל דגם תרומה מיקרי קודש (עי' קידושין סט:), וכן מצינו עוד בה קולא דחל שם תרומה גם במחשבה, (עי' ביצה יג:). קידושין מא:). וכן מתוס' שבת אין ראוי שהוא ג"כ ענין של קדושה ודרכה בכך להיות נאחו לקדושה בניקל, וכן תמורה, ומעשר בהמה כיוצא בהם ואין ראוי למצה. ו) ונ"ל להביא ראיות יותר מתאימות לנידונינו ראוי ראשונה ראיתי בס' אחד שדקדק מהרא"ש (סוכה סופ"ג סי' לג) שכ' על מנהגן של אנשי ירושלים יוצא מביתו לולכו בידו, נכנס לביהכ"נ לולכו בידו קורא שמע ומתפלל ולולכו בידו אע"פ שהדברים הללו אינן מעכבין מ"מ הואיל ויש בהם מצוה מן המחובר חשיב כעובר לעשייתן, ע"כ. הרי דאע"ג דעיקר מצות נטילת לולב הגבהה בעלמא לרגע כמשאחז"ל (שם מב.) דמדאגבהי נפק ב"י, מ"מ זהו לצאת עיקר החיוב אבל מ"מ מצוה איכא כ"ז שהוא בידו, וה"ה באכילת מצה ליל פסח. ז) ונ"ל דד"ז תלוי ברברכתא דהנה מבואר במ"א ה' חנוכה (תרע"ב סק"ג) דבהדלקת נר של שמן אין הידור מצוה בין רב למעט, פי' שאין שום הידור שידלקו יותר מהשיעור, ע"ש (והפוסקים הנגזרים אחריו הם הח"א, וחמד משה (מובא בחי' מהרצ"א לחנוכה), וכן במהר"ם שיי"ק על תרי"ג מצות (מצו' הדלקת מנורה) הגם שלדינא כ' באמת לחלוק על דברי מ"א ולחלק דאיכא ענין הידור באם הכוסות (מקום קיבול השמן) גדולים מצוה למלאותן דאו מאירים הנרות יותר כפי שהחוש מעיד, אבל באם י"ל בית קיבול קטן לשיעור מצומצם א"צ להדר אחר כוסות גדולים שידלקו יותר, אבל עכ"פ הצד השווה בינו למ"א דהדלקת הנר בתר עיקר חיובו אי"ב הידור.

מיהו מצינו פוסקים קדמונים אשר לא כן מחשבותיהם כי בתוס' שבת כג, ד"ה מהדר מר אמשחא דשומשמי פי' כוונת הגמרא אנר חנוכה ומשמע לפי הגמרא ופירש"י שם דמקצת אמוראי מהדרי אבתרי' דנמשך זמן יותר עד שכלה, משמע דמצוה יש בה.

ודעת א"ר ג"כ כי מצוה להרבות שמן בנר (מובא בחי' מהרצ"א).

וכן בזכרון יהודה (מנהגי מר"ם א"ש) כ' דהגאון בעל אמרי א"ש אמר כי חותנו הגאון מהר"ד דייטש זצ"ל, המנורה של כסף אשר הי' לו היו הבזויקין גדולים מחזיקים שמן הרבה, וגם הרבה פעמים הוסיף בהן שמן שידלקו זמן רב אשר לפי מעשיו נ' כי יש הידור מצוה אם הנרות דולקין אף לאחר חצי שעה ע"כ.

הרי נ' לפי משמעותי' דבזה תלוי פלוגתתם אם המצוה של פרסום הנר שייך כל הלילה אלא שלא תיקנוהו רבנן לחוב רק חצי שעה ראשונה, ומ"מ מצוה איכא גם אח"ז, או לא. (מיהו לפמ"ש בזכרון יהודה שם נ' דאין הנידון דומה לראי' שכ' על מנהג הנ"ל והנה מצאתי כמעשיו (להרבות שמן) לקדוש אחד מדבר הוא הגאון מהר"י עמדין בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ר סי' ד, דיש לומר שהמצוה של הדלקה כל הלילה אחרי כי הרבה דברים אנו למדין נר חנוכה ממנורה של מקדש, ע"ש). וכמו"כ ראיתי בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' מ"ה) שכ' טעם אחר לשבח להדליק בהרבה שמן עיי"ש.

(ח) ובשו"ת זכרון יהודה (קנ"ג) כ' דלא שכיח שיהיו מצמצמים באכילת מצה לאכול דוקא רק כזית מצומצם ואדרבה כמעט כל העולם אוכלים הרבה יותר משיעור כזית מכמה טעמים ע"כ. ואולי כוונתו גם לזה, ועוד עלה ברעיוני ראי' נפלאה מדברי הטור (סי' תע"ה דגם דעתו שיש מצוה באכילה יותר מכזית, שכ' שם בזה"ל ואין חיוב באכילת מצה אלא בלילה הראשון אבל מכאן ואילך אם ירצה לאכול ד"א הרשות בידו רק שלא יאכל חמץ ואפי' בלילה הראשון יוצא בכזית עכ"ל, המעיין בדקדוק לשונו יראה שדעתו להדיא דשיעור כזית הוא רק לצאת ידי חובה אבל מ"מ מצוה איכא גם ביותר מזה שהרי כ' דבבבליה הראשון יותר בכזית ש"מ דרק לענין יציאת חובה סגי בכזית, מיהו צריכין ליזהר שלא יבא לידי אכילה גסה באכילת אפיקומן ברבות אכילת מצה לפנ"ז (עי' בסמוך).

ענף ג

שיעור כזית

הנה לירד לעמק דעת גדולי הפוסקים ושיעוריהן ולהאריך ולבאר דבריהם קצרה הנייר מהכיל, ואין זה מטרת חיבורי הלזה אלא להעתיק תמצית הדינים לנהוג למעשה, וע"כ אסתפק בהעתקת דעת הפוסקים למעשה, וגם השיעורים לפי משקל הליטר ומשקלנו (אונ"צ) בקצת ביאור להבנת הדברים וגם הצבנו ציונים וגם ציון לשאר הפוסקים המאריכים והרוצה להבין דבר על אשורו ימחול לעיין בדבה"ק וימצא מבוקשו.

(א) הנה עיקר השיעור נתבאר בשו"ע סי' תפ"ו, ואעתיק לשון הגר"ז (עי' בהקדמה לדרכי חיים שכ' על לשון הגר"ז „ולשונו הזהב הוא ממש כלשון הרי"ף והרמב"ם ז"ל", עכ"ל) שם, וז"ל:

כזית האמור בכ"מ אינו לא קטן ולא גדול אלא בינוני כו' ושיעורו י"א

שהוא כחצי ביצה (מרדכי, תוס' חולין קג: מחבר שם), וי"א שהוא פחות מעט משליש [ביצה] כו' במרור שהוא מד"ס וכן כ"ד שהוא מד"ס ששיעורו בכזית יש לסמוך על האומרים שהוא פחות מעט משליש ביצה, אבל במצה שהוא מה"ת וכן כ"ד שהוא מה"ת יש להחמיר כסברא הראשונה. אבל לענין ברכה אחרונה ובהמ"ז ששיעורו בכזית סב"ל ולא יברך עד שיאכל כחצי ביצה.

ולכתחילה יש לזוהר שלא להכניס עצמו לידי ספק ברכה ויאכל כחצי ביצה או הרבה פחות משליש ביצה בדבר שא"צ כזית עכ"ל, וכ"כ בפמ"ג, ומ"ב הוסיף וכ' דנכון לכתחילה לאכול לכה"פ כביצה פת משום ברכת ענט"י, וכ"צ לזוהר לדקדק בשאר דבר ששיעור גדול הוא קולא, ושיעור קטן הוא חומרא כו' עכ"ל, והגר"א בשערי רחמים דעתו שיאכל בכל דבר לצאת מספק ברכה פחות משליש ביצה או כביצה (מטעם דנסתפק בשיעור הנו"ב).

(ב) ובח"א ומ"ב (שם) כתבו דבמקום חולי יכול לסמוך על הרמב"ם [דס"ל פחות מעט משליש ביצה הוא כזית].

(ג) ועוד כ' במ"ב דמ"מ לכתחילה אפילו במרור כיון שצריך לברך עלי' אין להקל אם לא שהוא אדם חלש וקשה לו יכול לסמוך ולאכול רק כשליש, ע"כ.

(ד) **ובענין החלל שבתוך המאכל עי' בש"ע שם דאין מצרפין החלל לא במצה ולא במרור (ע"ש במ"א, גר"ז מ"ב ושאר אחרונים) אבל מה שנפוח כספוג אינו ממעט השיעור וא"צ למעכו, (משנה עוקצין מובא במחה"ש שם, וכ"כ הגר"ז ומ"ב שם וכ' בשעה"צ שם דכן הדין לענין בהמ"ז).**

(ה) ומקום כאן להעתיק מ"ש בע"ז בשו"ת מהר"ם שיי"ק (או"ח רס"ד) שפשוט שמשערין בכל מצה כאשר הוא לפנינו אע"ג שהוא ספוגי ונתגדל ע"י המים והאפי' ממה שהי', דמעיקרא לא הי' בו כזית ועכשיו נעשה כזית, אא"כ יש שם חלל, צריך למעך חללו, וכשלמדתי בשיבת מרן הגאון בעל חת"ס זצ"ל זכיתי להיות מאוכלי שלחנו בשבתות וימים טובים וראיתי ששיעור כזית מצה כאשר הוא בא לפנינו, עכ"ל. וכ"כ בגליוני הש"ס פסחים לה: מובא בויג"מ ע"ש. וכ"כ בשו"ת מהרש"ג (ח"ב י"ט) ושו"ת קרל"ד (קל"ה).

ענף ד

שיעור הגדול – והקטן

(ו) והנה הגאון בעל נודע ביהודה חידש בצל"ח (פסחים קט"ז) דהביצים שבימינו נתקטנו עד למחצה ממה שהיו בימים קדמונים, ולפ"ז בכ"מ שהשיעור כזית דהיינו כחצי ביצה, צריך בזמנינו שיעור כביצה, וכן רביעיית שיעורו ביצה ומחצה צריך בזמנינו ג' ביצים, והרבה גדולי הפוסקים החזיקו כן, (חת"ס או"ח קכו, וקפא, יור"ד קפד, בית אפרים על טריפות בקונ' התשובות, מובא בשע"ת סי' ר"י, תפו, גר"א במעשה רב או' עד, קה, קז, לענין חלה, ובשערי רחמים לענין כזית וכביצה, רעק"א, א"א בטשאטש או"ח תפ"ו, שו"ת מהר"ם שיי"ק יור"ד קצ"ט, וערוה"ש באו"ח קס"ח שכדעת הצל"ח נוהגים כל היראים לדקדק

בקידוש והבדלה, וביור"ד שכ"ד כ' שהמדקקים מחמירים לכפול כל השיעורים, וע"ע שם סי' רא, ומביא שגם דעת הגר"ז כהצל"ח, [אולי כוונתו למ"ש הגר"ז סי' יא, דלשיעור אגודל מודדין במקום הרחב, דחשבון זה הוא מן היסודות שבנה עליה הצל"ח חידושו שהרי כ' דחשבון אצבעות הוא כפל משיעור חשבון ביצים, וזהו כשמודדים במקום הרחב כמבואר באיגרות חזו"א ח"א קצד, ובשיעורין של תורה סי' ד' או' ב' ועי' בראש אפרים קונט' התשובות סי' טז, ומט"א ת"ו באל"מ, ואם כנים אנחנו בזה יש להוסיף גם דעת פוסקים אחרים דס"ל שיעור אגודל זו, וה"ה דס"ל כצל"ח, והם הפמ"ג שם במש"ז או' ח', ע"ש, ועמ"ש בסמוך, וכ"כ במ"ב שם, וכ"ד דרכי תשובה סי' יט, ס"ק כז, וע"ע שם סי' ל, סק"א כ"א, נג, ס"ק ל"ב, נח סק"ה, כ ס"ק כ"ה, מו ס"ק ע"א נו סקי"ז, ואכמ"ל, אמרי יושר ח"א פ"ח לענין מקוה, שו"ת ערוה"ב ח"ב יור"ד קפ"ח, ג"כ לענין מקוה, בשערי רחמים או' קס"ה בהערה שכן נהגו ר' חיים מוולאז'ין, ותלמידו הגאון ר' יוסף מסלוצק, הנצי"ב במשיב דבר ח"א כד, מ"ב לענין כזית של תורה בסי' תפ"ו, קש"ע בכללים כ' המחמיר תע"ב, וכ"ד החזו"א בקו' השיעורים וסיים דבמקום ששיעור הקטן לחומרא יש להחמיר כמותה, שוב מצאתי בחזו"א בקו' השיעורים או' ט"ז דמקור שי' הגר"ז הוא בש"ע שלו יור"ד סי' ק"ד, ומ"ש בשו"ת שארית יהודה לאחיו וצ"ל שחזר בו הגר"ז תמה תמה קורא עליו, וסיים בדברי הגו"ב מהד"ת יור"ד כט, דאין ע"א נאמן לומר שפלוגי הגאון כ' לו שחזר בו ממה שהתיר אחרי שהגאון לא פירסם חזרתו, כדן ע"א נגד דבר המוחזק בהיתר, ע"ש]. ועי' היטב בד' החזו"א שהארין מאד להחזיק בשיעור זה, (ע"ש ראיותיו ויסודותיו, ותראה פלאות), ודעת כמ"פ להחמיר במקוה, (אמרי יושר שם, דברי יחזקאל סי' יג, לבוש"מ יו"ד קל"ג). ובענין מ"ש הלבוש"מ שמצד קנה המדה של החת"ס, עמ"ש בתו"ש עליו.

(ז) אמנם תמצא הרבה פוסקים שלא החזיקו בשיעור זה, (שו"ת תשובה מאהבה ח"ג שכ"ד, ח"א כלל קכ"ח סט"ו, מהר"י אסאד יור"ד רה, שו"ת דברי יחזקאל יג (לענין קצת דברים), אמרי יושר שם לענין שאר דברים, ערוה"ש תפ"ו ושם לעיקר הדין, קש"ע שם לעיקר הדין, רמ"ע מפאנו סי' ג', מובא בדר"ת וחזו"א שם, דע"ת סי' ל"ה ס"ק קט"ז, וע"ע מ"ש בקו"א טז, בסי' רא, הג' ברוך טעם, שו"ת אמרי א"ש, או"ח לג, במקום שיוצא לחומרא דעת חזו"א להחמיר, עי' שו"ת מנחת ברוך סוסי' עו, בדר"ת שם הכריע בדבר שאי"ל עיקר בש"ס רק חומרת הפוסקים כשיעור הקטן, מ"ב, לענין כזית ורביעיית שאינן מה"ת דהיינו קידוש ביום, מרור, וכו', עי' סי' רע"א יג, בבה"ל, הגר"א שם החמיר כשני השיעורים וכו', הבית אפרים שם החמיר בדאורייתא והקיל בדרבנן, שיעורי תורה לרא"ח נאה, חס"א או"ח סי' חי, מהר"י אסאד סי' ר"ה בשם בירורי המדות, והעיר בשם התשב"ץ דנתקטנו ולא כ"כ כמ"ש הצל"ח, מסגה"ש הספרדי, וע"ע סי' נחלת שבעה משפטי הכתובה סי' יב, או' לא, ס"ק לג, ד"ה לפי, ובתורת חיים (להג' מפעסט) הקיל ג"כ בדרבנן, וע"ע סי' שיעורין של תורה, ובס' חושב מחשבות (ר' רפאל עמנואל-חי ריקי וצ"ל) קו' מקוה טהרה פכ"ז,

ובביאור יצחק ירנן על רי"ף גיאות ס"ק מ"ח, ובס' ערך מילין, ערך אצבע, בירורי המדות והשיעורין ערך „ביצה“ וברכת הבית בפתיחה, שד"ח מע' הל' כלל קמ"א או' כו, ועפתה"ד ח"א סי' ק"צ, ובמנהגי החת"ס תמצא שכוסו לקידוש הי' מחזיק ה' ו' ביצים.

ח) **ובענין המנהג:** הנה בענין מקוה, לבד ממה שנ' מפוסקים הנ"ל דמקוה יש להחמיר שהוא דין כרת, וגם יסוד קדושת ישראל, לבד מה שהרבה מהנ"ל מחמירין בכל עניני תורה ועוד בה מש"כ התשבץ (סי' יז), מובא בקיצור בש"ך (ר"א סג) ובלחוש"ש שם, וכ"כ הרדב"ז (ח"א פ"ה) וכ"כ בשו"ת מהר"ם לובלין (סי' צז) ובש"ך (קצח, מה) דבמקוה צריכין לצאת כל הדיעות וצריכין לשנות ולשלש השיעורין, וכן המנהג בכל תפוצות ישראל כמבואר בפוסקים.

ובענין קידוש והבדלה ושאר כוס של ברכה עי' מ"ב בבה"ל (רע"א יג), דמנהג העולם להקל בסתם שיעור רביעית [מיהו אינו מסכים להמנהג רק בקידוש של שחרית ושאר כוס של ברכה, אבל בקידוש של לילה דעיקר דאורייתא נכון לחוש להצל"ח וכן לענין מצה], וכ"כ בסי' תפ"ו לענין מרור, ועמ"ש לעיל בשם הגר"ז ופמ"ג.

מיהו בערוה"ש מצינו שהעיד דמנהג היראים בכ"מ להכפיל השיעורים ואפי' בכוס קידוש והבדלה, וכ"כ לענין חלה ע"ש.

וגם לי הדל נ' להוסיף בדרך צחות עפמ"ש הרמב"ן וריטב"א (ריש חולין) דהיכא דבעי שימור לא מהני רוב, ובשו"מ ומהר"ם שי"ק העלו כן לפ"ז גם במצות, מדכתוב ושמרתם וא"כ י"ל דה"ה לצאת מצות מצה צריך להיות בלי נסמכות ארוב רק מעשה ברורה.

ועוד י"ל טעם לשבח להדר לצאת אליבא דכו"ע עפמ"ש הר"ן מובא בתשו' הריב"ש (סי' ק"נ) שאפילו במילי דעלמא כל משכיל בוחר לו דרך היותר בטוח, כ"ש במילי דשמאי, וא"כ ה"ה בזה וכ"ש הוא משם דשם חשש הר"ן מה"ט אפי' לד' יחיד, (כמבואר בב"י ה' מגילה) כ"ש כאן שגדולי הפוסקים אשר כל בית ישראל נשענים עליהם ס"ל כן, ודאי צריכין לחוש לה.

ועוד מצינו ברש"י (שבת עט: ד"ה למצוה) דסתמיהו דאינשי עבדי מצוה מן המוכרח, ע"ש.

ועי' מ"ש בס' מוצל מאש (סי' יג) דבמצוה שיש חיוב (כמו מצה, מרור ושאר כיוצא) לעשות בין מה"ת בין מדרבנן לא מהני ספיק ספיקא ואפילו אלף ספיקות כיון שיש ספק א' מני אלף שהוא חייב א"כ הרי לא קיים העשה והרי החיוב מוטל עליו, וכ"כ הפלתי סי' טז, ג, ובשו"מ מהדו"ק ח"ג פ"ג, מהר"ם שי"ק או"ח קכ"ה, וישועות יעקב בהרבה מקומות, שו"ת בי"ד או"ח ח.

וכעיי"ז בחו"ד סי' ק"י וכן במהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ג או' מט) מיהו י"א להיפך דספק בקיום מ"ע קיל מספק בל"ת דשם לכו"ע אינו אלא מדרבנן [נמצא דבמצוה דרבנן הו"ל תרי דרבנן] והם הר"ן חולין כג, תוס' יומא פה, פמ"ג סי' יז, וסי' דש"מ, ברוך טעם בסוגיא דקנין פירות בשם הר"ן, שו"ת תורת חסד (ז, ב), ומקצת פוסקים כ' להדיא דס"ס מהני במ"ע והם שו"ת בית שלמה יור"ד

אכילת מצות בישראל

נט

ח"ב קט"ו, וע"ש אה"ע קמת, ושו"ת תורת חסד או"ח ג, ב, ועי' רמב"ן רי' חולין סוגיא דרוב.

וע"ע בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב קד), דמהני ס"ס להכשיר ס"ת לקרות בו אף פ' זכור שהוא מה"ת, ובפמ"ג התיר בכל ספק אם הס"ת פסול, לקרות בו מטעם ס"ס, ובשו"ת מהר"ש (ח"ג יג) באיטר דכל שע"י ס"ס מניח בשמאל מברך ג"כ.

והנה מרן בויאל משה העלה דבר נפלא עפמ"ש בש"ך (חו"מ נא) דאונסא כמאן דעביד לא אמרי' וא"כ ה"ה במ"ע אף שסמך על רוב הפוסקים מ"מ אולי הלכה כהמיעוט, וא"כ י"ל דין אונס, במה שסמך על הרוב, ומ"מ לא יצא, וע"ע ח"י החת"ס ריש פסחים ד"ה אבוקה להבדלה מצוה מן המוכחר דבמצה צריך להתאמץ ולהזדרז לקיימה כדבעי מן המוכחר.

(ט) [ובאמת תמהתי קצת ע"מ שהקיל הגר"ז במרור דהרי אע"ג דלענין שיעור אכילה שייך לומר ספיקא דרבנן לקולא ולצאת בשיעור קטן, מ"מ הרי מברכין ג"כ עלי', וא"כ נאמר סב"ל ולא יברך, ולמה גרע ממ"ש הגר"ז דלענין ברכה אחרונה מקילין בבהמ"ז עד שיאכל כזית לכ"ע מטעם סב"ל, וכ"ת דגם במרור לא הקיל אלא במצוה ולא בברכתו אין הלשון מורה כן, דמשמע דמתיר לכתחילה לנהוג כן, ובודאי לא יתיר לאכול מרור בלי ברכה ראשונה, ולא הו"ל לסתום אלא לפרש, אשר ע"כ נ' בכוונתו דכיון דלענין המצוה נקטינן מטעם ספיקא דרבנן, להקל בשיעור קטן שוב רשאי לברך עלי', דוגמת שכ' הפוסקים במסתפק אם קרא קר"ש חוזר וקורא עם ברכותיה אע"ג דלענין ברכות ספיקא דרבנן הוא, וה"ה בזה.

וכ"כ כע"ז בשבו"י ח"א ס"א, רדב"ז מובא בברכ"י סי' תרמ"ג, וכע"ז בשו"ת מהר"ש ח"ג סי' יג, מיהו לדעת הרבה פוסקים אינו מברך עי' שד"ח ברכות ס"א או' י"ח סק"ב, ומה"ט הכריע במ"ב דלכתחילה יאכל כחצי ביצה, ובשעה ד"ח סומך אפוסקים המתירין גם לברך כנ"ל.

ואולי גם לדעתו תסגי לן בשיעור שני שלישי ביצים לאכילת מרור, מטעם דדלמא קי"ל דסגי בחצי ביצה זמנינית דלא כהצל"ח, ואפילו את"ל דלא, אולי קי"ל דהשיעור שלישי ביצה כהרמב"ם ובהכפל שיעור זה יעלה לב' שלישי ביצה, והגם דאינו ספיק ספיקא גמורה כיון דכולא משם חדא, מ"מ שמא יש להקל מסברא מטעם ספיקות הללו], וע"ע בברכה"ב בסימן הראשון מ"ש לענין ברכה אחרונה ברביעית.

(י) מיהו לענין אכילת מצה נ' פשוט דצריכין לטרוח לאכול הזיתים הגדולים לצאת אליבא דכו"ע, חדא דהוא מה"ת וכמ"ש בשע"ת, ומ"ב וש"א, וע"ע בא"א בטשאטש סי' תפ"ו העתקתי בסוף אפיית המצות, ובס' דרכי חיים (מנהגי צאנז) כ' שבצע לעצמו זיתים גדולים מאד מהמצות, וכן נמי דעת גדולי אחרונים שבמ"ע אין יוצאין במקום ספק כנ"ל.

ודי לן במ"ש החת"ס (חו"מ קצ"ו) לענין מצות אכילת מצה (העתקתי באפיית המצות) וז"ל לענינינו: מ"ע של אכילת מצה משומרת בליל פסח היא

אכילת מצות בישראל

יחידה נשארת לנו מכל מצות אכילה שבכל התורה אין לנו פסח ולא קדשים, לא תרומה ולא מעשר שני רק מצה א' משנה לשנה, ואם גם היא לא תועילה בידינו בשלימות כו' הייטב בעיני ד', חלילה חלילה, עכ"ל.

ובזה לבד יחד האיש וילפת לקיים מצוה זו מבלי השארת נדנד ופקפוק של צד ספק על אי קיומו. ומה"ט נוהגין באמת אנשי מעשה ומדקדקים נוסף למה שבוצעין מיד זיתים גדולים על מנת לרסק ולבלוע בבת אחת ולכה"פ בתוך ב' מינו"ט (כנ"ל) מרבים לאכול עד שיעור ט' מינו"ט (ואולי עוד יותר) כדי לצאת בלי ספיקות וגימגומים המצוה החביבה הלזו, [וגם עוד טעם כיון דלכמה פוסקים איכא מצוה וקיבול שכר על כל פרוסה ופרוסה של אכילת מצה בליל פסח, כנ"ל] מ"מ יזהר שיהא משום אפיקומן על השובע ולא באכילה גסה, (עי' בסמוך ותבין).

ענף ה

שיעורו במשקל הגרם – ואונ"צ (oz.)

ארשום כאן שני השיעורים העיקריים שהם: א) שיעור צל"ח, גר"א, חת"ס, בית אפרים, הגרע"א, מ"ב, ומכונה בא"י, „שיעור החזו"א" ובמדינתנו „שיעור הנו"ב".

ב) שיעור הקטן הנקרא במדינתנו „שיעור של דע"ת" ובא"י „שיעור של ר' אברהם חיים נאה" והצגתי אצל כל אחד גם שיעור של פחות משליש ביצה לכזית שהוא דעת הרמב"ם ה' ערובין פ"א ה"ט ומובא במ"א סי' תפ"ו עיי"ש בשו"ע הגר"ז ומ"ב וערוך השולחן, שם, עי' לעיל ענף ג, או' א' ותבין.

לוח השיעורים לכזית – ביצה – ורביעית

לדעת חזון איש זצ"ל
(שיעור הגדול – של הנו"ב)

לפי חשבון הביצים	לפי חשבון המשקל	
חצי ביצה – בינונית (ביצה זמנינית)	50-45 גרם – בא"י oz. 1.8-1.6 – בחו"ל	זית

זית ליי"א פחות משליש ביצה, והוא שלש עשיריות ביצה.
(כן ביאר הגר"א שיטה זו במשלי כב, ט, בשם זה"ק)

	30 גרם – בא"י oz. 1.1 – בחו"ל	זית
ביצה בינונית (שתי ביצים זמנינית)	100 גרם – בא"י oz. 3.5 – בחו"ל	ביצה
ביצה ומחצה (ג' ביצים זמנינית)	150 גרם – בא"י oz. 5.3 – בחו"ל	רביעית

לדעת ר' אברהם חיים נאה זצ"ל
(שיעור הקטן – של דע"ת)

לפי חשבון הביצים	לפי חשבון המשקל	
חצי ביצה זמנינית	25.6 גרם – בא"י oz. 0.9 – בחו"ל	זית

זית ליי"א פחות משליש ביצה, והוא שלש עשיריות ביצה.
(כן ביאר הגר"א שיטה זו במשלי כב, ט, בשם זה"ק).

כנ"ל בשיעור חזו"א	17.3 גרם – בא"י oz. 0.61 – בחו"ל	זית
ביצה זמנינית	57.6 גרם – בא"י oz. 2.1 – בחו"ל	ביצה
ביצה ומחצה זמנינית	86 גרם – בא"י oz. 3.0 – בחו"ל	רביעית

בנוגע לשיעורים הנ"ל אעתיק יסוד ועיקר כללי לתשומת לב, בשם בעלי השיעורים, דלא ניתן שיעורים האלו לכל אוכלים ומשקים שבעולם לשאר לפי משקל הלזו אלא השיעורים הם משקל שיעור מים הנופל מן הכלי באם נותנין לכלי מלא מים איזה דבר בגודל ורוחב ביצה או זית.

נמצא לפ"ז דכל דבר שאנו רוצים לשער במשקל הנ"ל צריכין לדמותו במשקלו למשקל מים כמה שוקל יותר או פחות ועפ"ז ימצא מבוקשו.

והוא דבר המובן ומושכל לכל בר דעת שיש דבר הכבד בטבעו מאד וישקול הרבה אף שיהי' קצר הרבה מגודל זית של מים, ויש דבר שקל בטבעו ואף אם יהי' גדול הרבה ישקול פחות משיעור זית במים.

וד"ז נאמר בין לענין כזית, כביצה, ורביעית הנ"ל, שייך יש לו טבע ומשקל אחרת ממים וע"כ אין לבנות יסוד משקל היין כמשקל הנ"ל שניתן לחשבון מים בשטח רביעית ששוקל כנ"ל, (ועי' כה"ח סי' קס"ח או' מו) וצ"ע.

ולפלא שבדכ"ת סי' ר"א סק"ט כ' דאפילו במים גופא יש כמה מינים קלים וכבדים שיש מים המכילים יותר מינעראל"ן משורש ברזל ועי"ז יכבד משאו יותר, ויש מכילים ברזל מיעוט ומשקלם קל יותר, ועפ"ז נפל כל ענין השערת שיעורים בבירא, דאפילו אם נשער היין או המצה בדומה למשקל המים, הלא ערבך ערבא צריך ועדיין אין אנו יודעים באיזה מים לשערו, וצ"ע.

ובהלכות פסח להגאבדק"ק מדעברעצין שליט"א מובא להלן.

כ' בזה"ל: שיעור הכוס היותר קטן הוא 3 1/3 אונס (oz.). שיעור היותר גדול 6 2/3 אונס, והוא חומרא.

יש עוד ב' שיעורים: 4 1/2 אונס. 5 5/6 אונס.

שיעור במצות: לפי מצה שלנו בערך סתם מצה שמורה מחזיק ג' כזיתים קטנים, או ב' גדולים ולא יותר, והשיעור עפ"י היסוד: שקילאגראם אחד מחזיק ל"ג זיתים, ופונד מחזיק לערך ט"ז כזיתים גדולים (ועי' בסמוך).

ענף ו

כללים בענין השיעור

(א) יש לדעת כי השיעורים הנ"ל הם לבד מהנשאר דבוק לשיניים, וביניהם, והחיניכים, (לבד סמוך לבית הבליעה כנ"ל) שאין עולין לחשבון.

(ב) ובזה יתיישב מה שתמה בשו"ת אמרי יושר (ח"ב קפ"ג) על סתימת הפוסקים שלא ביארו שאין ליקח כזית מצה מצומצם וכמ"ש בשע"ת סוסי' תרמ"ח דבשיעור מצומצם יש להחמיר שלא לברך עליו דשמא אין הדמיון עולה יפה, ולפעמים נדמה שהוא כשיעור והוא פחות מעט, ע"כ דלכאורה תמיהתו עצומה מאד.

אבל לפמ"ש מיושב דהכא הלא בלא"ה צריכין ליקח שיעור גדול יותר לבלי להתחסר ע"י הנדבק בשיניים משיעור החיוב, וזה קשה לשער וע"כ לוקחין בעין

יפה יותר ויותר מעיקר השיעור, וע"כ אזדא לה גם חששא זו של אי אפשר לצמצם.

ג) שוב מצאתי בויג"מ עמ' רצ"ט, שהביא משו"ת זכרון יהודה (קנג), שנשאל טעם שלא הביאו הפוסקים לדקדק לאכול כזית שלם לבד הנשאר בשיניים והשיב דלא שכיח שיהיו מצמצמין באכילת מצה לאכול דוקא רק כזית מצומצם ואדרבה כמעט כל העולם אוכלים הרבה יותר משיעור כזית מכמה טעמים, ע"ש.

ואולי כוון לומר מטעם דשמא אין דמיונו עולה יפה, או מטעם שכ' מהפוסקים לעיל דאיכא מצות באכילת מצה כל ליל פסח, כנ"ל.

ד) ועוד נ"ל ליישב ההלא בכזית יש לנו גם שיעור פחות משליש ביצה, כנ"ל, וכיון שמהדרין ליקח חצי ביצה שוב אין צריכין לחוש כלל לדמיונות שוא, דאפילו יטעה מ"מ מסתבר ששליש ביצה עדיין ישאר לו, וא"כ הרי יש כאן ספיק ספיקא, ספק דמיונו עולה יפה, ואת"ל טועה בדמיונו מ"מ דלמא קי"ל דבפחות משליש ביצה סגי, ודא ודא אית לי'.

ה) ועוד י"ל כיון דהעולם מדקדקין ליקח שיעור גדול לצאת דעת הצ"ח וסייעתו, א"כ איכא ספיק ספיקא, ספק דימה יפה וכוון להשיעור, ואת"ל לא כוון קי"ל כד' הפוסקים שיעור הקטן וזה אית לי' בוודאי.

אלא דכ"ז ליישב לשון הפוסקים, אבל למעשה כל משכיל לדבר ד' יעשה כל שבידו ובכח אכילתו לצאת בלי פקפוק לכל הדיעות, למען לא יהי' כל גיעתו וטירחתו וזיעתו בעשיית המצות לריק, וכדי לקיים מצות הבורא בלי השארת דנדוד צל ספק, (ועמ"ש לעיל ענף ד' או' ח' ט' י' בשם רוב הפוסקים).

ענף ז

אכילת מצה – לחולה וזקן

הנה לבשל מצה שיתרכך לית מאן דפליג אדינא מפורשת (תס"א ד') דאינו יוצא במצה מבושלת, מיהו מצה שרוי' שרי, אלא דמ"מ כמה עיקולי ופשוטי איכא באופן זה חדא דאסור לשרות בחמין אפי' של כלי שני כדעת רוח"פ (ב"ח, מ"א, חי, א"ר, חק יוסף, הגר"ז, ח"א, כה"ח, ועוד), וכן אסור לשרות בשאר משקים חוץ ממים, ואפילו בדיעבד לא יצאו שאר בנ"א בשאר משקים, וגם החולה וזקן אינם מותרים אלא א"כ א"א לו במים,

ולמעשה אעתיק מג' יסודי עולם אשר כל בית ישראל נשען עליהם, חו"ד להלכה למעשה, וז"ל ברכ"י ומיהו נ' שאף הוא זקן מופלג או חולה, יכול לפרר כזית המוציא וכזית מצה דק בלי שום משקה, ואוכלם, ושמעתי שכן נהג גדול הדור מוהר"ח אבולעפייא בזקנתו, וכ"כ בבנין ציון (כ"ט) דטוב לפרר פירורין מלשרות במים שכ' שם רש"י וזל"ק שיורי מצה ומרור.

פרק ד

אכילת אפיקומן על השובע

(א) בשו"ע (תע"ו סעיף א) כ' לא יאכל האפיקומן על אכילה גסה, והנה ביאורו מפורש במ"א שם, אלא כדי שתנוח ותתיישב כל הענין בטובו וטעמו כחוקו ומשפטו על הלב, אעתיק לשון קדשו של הגרש"ז זצ"ל מסי' תע"ז בראשו, ותע"ו, ואז הכל על מקומו יבא בשלום, כ' שם וז"ל:

(א) **בזמן שבית המקדש היה קיים** היו אוכלין הפסח בסוף כל הסעודה כדי שיהיה נאכל על השובע דהיינו שהפסח יהא גמר כל השביעה כדי שיהיו נהנין באכילתו ותחשב להם שאכילת כל הקדשים צריך להיות דרך חשיבות וגדולה שנאמר קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה כלומר לגדולה וחשיבות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים.

(ב) **ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן** כלומר שלא יהיו נפטרין מאכילת הפסח באפיקומן (פי' אפיקומן כלומר הוציאו והביאו מזונות ומאכלים על השולחן) דהיינו שלאחר אכילת הפסח לא יאכלו שום מין מזון ומאכל בעולם שלא יעבור טעם הפסח מפיו ע"י טעם אותו מאכל.

(ג) יש ליזהר שלא לאכול ולא לשתות בסעודה זו הרבה יותר מדאי שלא יאכל האפיקומן באכילה גסה דהיינו שאינו תאב כלל לאכול שאז אינו עושה (מצוה) מן המובחר שאף שהאפיקומן הוא זכר לפסח והפסח היה נאכל על השובע דהיינו שהוא שבע כבר ולכן אוכלין האפיקומן אחר גמר כל הסעודה כמו שיתבאר בסי' תע"ז מ"מ צריך שיהא לו קצת תאוה לאכול אבל כשאינו מתאוה כלל ואוכל הרי זו אכילה גסה ואין זו מצוה מן המובחר אבל מ"מ יוצא ידי חובתו באכילה זו אבל אם שבע כ"כ עד שנפשו קצה באכילה מרוב שובעו אף שדוחק את עצמו לאכול אינו יוצא ידי חובתו באכילה זו שאכילה גסה כזו אינה נקראת אכילה כלל כמו שיתבאר בסי' תרי"ב. ע"כ דברי הגר"ז זצ"ל.

ועי' בס' דפ"ק (מצוה ו' חלק המעשה) מי שאינו יכול לכוון ולדקדק שיאכל עד סמוך לשביעה ויצטרך עוד לאכילת הפסח יותר טוב שיאכלנו ברעבון דהא דנאכל על השובע הוא רק למצוה מן המובחר, ובאכילה גסה לא יצא ידי חובתו כלל נ"ל, ע"כ. (ואף שכתבו בדין קרבן פסח בזמן הבית, מ"מ ממנו ילמדו המעשה אשר יעשון באפיקומן שלנו דמוטב לחסר ממלוא שבעו מלהרבות דכל המוסיף גורע ממצות אפיקומן, ובקל מעותד לבטל מצות אכילה, והחכם עיניו בראשו שלא למלאת בטנו, עי' כע"ז באו"ח סי' רצ"א סעי' א' ע"ש).

כבוד המצות: הנה אף שכולא שתא מוזהרין אנו על ביזוי אוכלין (עי' טוש"ע או"ח קע"א) מ"מ הרבה יותר צריכין אנו לכבד ולהוקיר ולהזהר מבזוי מצות שנעשו לשם מצות מצוה, כמבואר בס' דברי דוד עה"ת (לרבינו בעל ט"ז)

אכילת מצות בישראל

סה

פ' בא עה"כ וישא העם את בציקו, אע"פ שבהמות הרבה הוליכו עמהם מחבכים היו את המצות, עכ"ל.

וכ' עלה בדברי דוד כיון דהוקצה למצוה יש ליהדר אף בנותר לחבבו, וכ"כ מ"א בחיבורו זית רענן על ילקוט, שם.

וכע"ז בשע"ת סי' כא, א, בענין ציצית וז"ל ומ"מ אפשר שאין לנהוג מנהג בזיון מאחר שהם טוים ושזורים לשם ציצית, ע"כ. וה"ה כאן שנקצר, נטחן, נילוש ונאפה לשמה.

וכ"כ בט"ז סי' קס"ז סקי"ח שלא להאכיל מהמצות מצוה ומכל שיורי מצוה לנכרי, ועי' פמ"ג (א"א תמ"ד א) שאסור ליתן ממצות מצוה לבהמה, ועי' שו"ת כתב סופר או"ח סי' ל"ג, ולך נא ראה בט"ז ריש סי' תנ"ה שכ' דאסור לשפוך מים שלנו מפני מת או תקופה אף אם אפשר לו בקל להשיג אחרים דנ' כמזלזל במה שאמרו חז"ל שומר מצוה לא ידע דבר רע. ועמ"ש לעיל ענף א' או' ה'.

והנה דבר פלא בשו"ת מהרש"ל (סי' פ"ח) כ' לענין המצה אמצעית שפורסין ביחץ דאע"ג דלפרוסה עומדת, מ"מ תהא (עד זמן הפרוסה) גם היא שלימה משום הידור מצוה, ע"כ.

ולכאורה נ' עפ"ז דאפילו לאחר שבירת המצה, מ"מ יהדר שלא יפרס עוד לפרוסות עד אכילתו כיון דמצינן בש"ע (או"ח קס"ח) דיש הידור אפילו בפרוסות בהגדול יותר, ע"ש.

ענף ח

מצה-ומרור, חוץ לתחום

אסור לילך חוץ לתחום כדי לקיים מצות מצה ומרור, (פמ"ג תעז, א, מהר"ם שיי"ק רסא, מהר"י אסאד קא), מיהו מותר לומר לנכרי להביא אפילו אם יאכל בתר חצות (פמ"ג שם).

ענף ט

לדחוק באכילת מצות הלילה

עי' אורחות חיים (תע"ב יב), כ' ביפל"ל בשם אורחות יושר שידחוק עצמו לשתות ד' כוסות שלמים ואכילת מצת מצוה ואפיקומן שיעור כזית אף שקשה עליו אכילתו ושתיתו ידחוק א"ע, ובזה לא יצטרך לאכול סמים ומשקין מרים לרפואת הגוף, עכ"ד.

ענף י

אם מזיק לו

גם מי שמזיק לו מחויב לדחוק עצמו ולשתות (תע"ב ס"י), ועי' שד"ח שהעלה דמחויב גם לברך (אסיפת דינים מע' ברכות סי' א, או' לג), ע"ש.

אכילת מצות בישראל

ומ"ש בשו"ת בנין שלמה דאפי' חולה שאי"ב סכנה אי"ל להחמיר ע"ע אם הוא מרגיש שיזיק לו, ולכאורה הני מילי סיתראי נינהו לדברי הש"ע, וצ"ל דמיירי שיחלה חולי גמור מיהו לא מסוכן, אבל באם יזיק לו סתם צריך לדחוק.

ענף יא

במקום סכנה

בשו"ת מהר"ם שי"ק (ר"ס) דאם הזהיר הרופא שאכילת מצה, מרור, ד' כוסות כו' סכנה לו אסור להחמיר על עצמו.
וכ"כ בשו"ת מהר"י אסאד (קנח) דלא הואיל כלום בחומרתו דהרי הוא מצוה הבאה בעבירה.

ועי' במעדנ"ש (קי"ט לח), בשם אחד קדוש שהשיב לשואל כענין הנ"ל, דבאמת אם יוכל האדם לצמצם שיעור הכזית במכוון אפשר לסמוך בזה על כח הזכות של שלוחי מצוה אינן ניוזקין, אך יען שא"א לצמצם ואם יאכל פחות מעט מכזית אז לא הוה מצוה ואם יאכל מעט יותר אז אותו המעט יוכל להזיק לו, ע"כ יותר טוב שימנע מלאכול.

ענף יב

שלוחי מצוה אינן ניוזקין

במנחת שבת (סי' ע"ב ס', כ' בתוך הדברים) בזה"ל כבר אמרו רז"ל שלוחי מצוה אינם ניוזקים, ואם לפעמים אנו רואים שנחלש ממצוה כבר תי' הק' הר"ח שמסתמא היו בו פניות ומחשבות זרות, או שלא לשמה, בעת עשיית המצוה ההוא. ובמקו"א תירץ ענין נכון מאד כי אם יקרה לפעמים איזה הפסד בתוך דבר מצוה אדרבה זה מחסדי חסדים מהשי"ת, כי השם יודע שאדם זה כפי עונותיו שעשה מחויב לעונש גדול וא"א לו לעמוד בו ע"כ עושה השי"ת בכון ושולח עליו העונש על עבירות בשעת עשייתו איזה מצוה כדי שיהי' העונש קל מאד, כי המצוה תגין עליו, אבל אם הי' העונש בעת אחר הי' צריך להיות העונש חמור כפי ערך עונותיו, עכ"ל, וזה נכון מאד.

ענף יג

אכילה ושתי' אחר אפיקומן

אסור לאכול ולשתות אחר אפיקומן (תע"ז א, ותע"ח תפ"א) ואסור לשתות שום דבר בלתי מים.
ועי' מ"ב דכל מיני מים מתוקים אפי' טהי"א מותר לשתות חוץ מיין תפוחים, ומי שצריך לו מותר בכל בפרט ליל שני.
ובערוה"ש כ' (תע"ח, תפ"א) מי סעלצע"ר ומי לימו"ן מותר לשתות כיון דשם מים עליו.

ענף יד

עישון טיטון – שתיית טאבא"ק, אחר אפיקומן

ע"י באה"ט סי' תפ"א א' בשם כנה"ג דשומר נפשו ירחק ממנו, ע"כ. ובאו"ח (בשם מאורי אור) תפ"א א, דלענין עישון טאבא"ק יש מי שאוסר ואי"ב ממש ע"כ.

ענף טו

רדיפה בתר מצות – והערמה בהם

בשו"ת בית יהודה (סי' נ"ח) שנים שהיו בבית האסורים או במדבר ולא נמצא אלא כזית מצה בצמצום הכל תלוי בכל דאלים גבר, וכ' עלה בשע"ת (תפ"ב א') דנראה שהבית יהודה מיירי שהכזית של מצה הי' של הפקר ואין לשום א' מהם זכות בו ובכה"ג נ' פשוט שמי שבירד לזכות יזכה וק"ו מדבר שבממון שהזוכה קודם בההפקר הוא זוכה לעצמו וכדאמרי' גבי לקט שכחה ופאה, הנח לפנייהם והם יבוזו, ואפילו בדבר שיש בו משום חיי נפש חיי קודמין כדאמרי' פ' איזהו נשך, ואם בעסקי גופות כך בעסקי נפשות על אחת כמה וכמה כו'.

ואף דאסור לרמות את חבירו לקחת את שלו זהו בדבר שבממון, אבל במצות אף שא"א ליקוז מיד הזוכה כגון כיסוי ומילה וכיוצא, מ"מ כל שלא זכה עדיין הם כמדבר המופקר לכל וכל אדם נצטוו להשלים את נפשו ולזכות במצות וזה ענין יעקב אע"ה בככורה, ובברכות כו', וכ' שעד"ז פי' מו"ה רמ"ע ז"ל הכתוב, מחמס אחיך יעקב תכסה בושה, שהכוונה שיוכיחו לעשיו על פניו מעניני יעקב שלא באו לו בנקל מה שצריך לשלימות עד שהוצרך להערים ולעשות בתחבולות תצדקי דאפשר שנדמה כמו חמס, הכניס עצמו בזה לפי צורך שעה לזכות בהם להחיות עצמו חיי עולם כו' ע"ש. וע"ע בשלח"מ סי' ט' א שו"א או' כח, כט.

[ובאמת ד"ז מתורת משה למדנו דאמרו חז"ל ברכות יז. לעולם יהא אדם ערום ביראה, ופירש"י להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו עכ"ל. ועפ"ז נ"ל להעמיס ד"ז בכוונת הקרא (מלאכי א') הלא אח עשיו ליעקב ואהב את יעקב ואת עשיו שנאתי, ע"כ. (ע"י דברי יחזקאל, מאב ובנו שראו את החידוש, בקרא הלדין) דהיינו דגם בדבר שעשיו מתאחה (לפנים) עם יעקב והיינו הרמאות (כמו שמבואר במדרש וברש"י בפ' ויצא עה"כ, כי אחי אביה הוא, ע"ש) מ"מ אהב אני את יעקב שמשחמש בו לצרכי גבוה בלבד, ולעומת זה משחמש בו עשיו רק לצרכי עצמו הרוג בקר ושחוט צאן, ושאר כל עבירות שבתורה].

פרק ה

ועכשיו אנקוט הלכה למעשה בדרך קצרה סדר נט"ו, ברכות, בציעה, אכילה של מצת מצוה.

נטילה: רחצה. נוטלים את הידים לאכילה ומברכין על נטילת ידים, (ואם ברור לו שלא הסיח דעתו בשעת ההגדה משמירת ידיו בטהרה מעת שנטלן לכרפס אז יביא עצמו לידי חיוב נטילה כדי שיוכל לברך על נטילת ידים).
ב. רחיצה זו בפרט יהיה דרך רוממות שישפוך אחר על ידו, וטוב לעשות על ידי קטנים מבני שש ולמעלה.

קודם נטילה אומרים: הריני מוכן ומזומן ליטול ידי לאכילת פת כמו שתקנו חז"ל, ואסמכוה אקרא שנאמר (ויקרא י"א) והתקדשתם והייתם קדושים, ונאמר (שם ט"ו) וידיי לא שטף במים, ואברך על הנטילה ועל האכילה, ואוכל פת שהופרש ממנו חלה, הכל כמו שתקנו חז"ל, ואברך על אכילת מצה כמו שתקנו חז"ל לקיים מ"ע ומל"ח, ואוכל כזית מצה לקיים מצות עשה שנאמר (שמות י"ב) בערב תאכלו מצות (מס' אור השנים), לתקן את שורשה במקום עליון, לשם יחוד קוב"ה ושכינתו בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל. ויהי נועם וכו'. יהיו לרצון וכו'. (מהגדה ע"פ)
ומברך על נטילת ידים.

ברכות ואכילת מצה: מוציא מצה. הנוהגים לומר בפיהם סימני הסדר (כמבואר לעיל סימן ח') יזהרו לומר מוציא מצה ביחד לפני שיתחילו לברך ברכת המוציא, ויש נוהגין לומר לפני הנטילה ביחד עם רחצה מוציא מצה.
ב) יאחו בידיו ב' מצות השלימות והפרוסה ביניהן, ויברך ברכת המוציא, ולא יבצע כלל אלא יניח המצה השלישית התחתונה להשמט מידו, ויתפוס הפרוסה מלמטה עם העליונה ויברך מיד על אכילת מצה, ויכוון בכל א' מהב' ברכות על שתיהן על העליונה השלימה ועל הפרוסה, ובברכת על אכילת מצה יכוון לפטור גם מצת הכריכה והאפיקומן. (והרבה מדקדקין באם כל הסדר מונחים כל מצה בפ"ע במפה החוצץ בין מצה לחבירו, מ"מ קודם הברכות לוקחין כולם יחד בלי פסק מפה ביניהם וי"ל מקום גדול בהלכה).

ג) מיד אחר הברכות יבצע בידו מהשלימה העליונה ומהפרוסה משתיהן ביחד מכל א' כזית, ובענין טבילה במלח בליל פסח יש מחלוקת בין הפוסקים, והבא לצאת שני הדעות יטבלם במלח מתחלה ושוב ינפץ המלח מעל המצות ויאכלם כך בלי מלח. (ובענין השיעור עי' לעיל).

ד) שני כזית אלו צריך לאוכלם ביחד, דהיינו שיכניסם לפיו בבת אחת אבל אין צריך לבלעם בבת אחת אלא ירסקם וילעסם בפיו עד שירגיש טעמו, ויבלע בתחלה כזית א' כולו בבת אחת, ואחר כך יבלע כזית השני בבת אחת, ואם אינו

יכול לרסק בפיו ב' הזיתים ביחד יאכל בתחלה כזית של השלימה ואחר כך כזית של הפרוסה, ולא ישהה ביניהם כלל. [ויזהר בתחלת הסדר להתקן המצה היותר גדולה למצה אמצעי, שצריך ליקח ממנו ג' זיתים, ואם יודע שלא יספיק לו וכן בשאר הזיתים יקח מתחלת הסדר מה שרוצה לצרף והיה מונחים על השלחן, וכמנהג הגה"ק בעל יש"מ זצ"ל, עי' מנהגי יש"מ בספרי אפיית המצות].

ה) בדיעבד אם אכל רק כזית א' בין מהשלימה ובין מהפרוסה יצא, ואפילו אכלו באכילות הרבה ואפילו הסיח באמצע האכילה אם יודע בבירור שלא שהה מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס, ובשיעור אכילת פרס יש הרבה דיעות, וכתב בתשובות חתם סופר שהוא לכל היותר ט' מינוטין ולכל הפחות ב' מינוטין.

ו) בין שאוכל ב' הכזיתים יחד או זה אחר זה צריך לאכלם בהסיבה (מבואר לעיל סימן ו'), ויכוון לצאת ידי חובת מצות אכילת מצה.

ז) אם הבעל הבית מחלק להמסובים הכזיתים של מצה, יש להסתפק אי הבעל הבית יאכל תחלה הב' כזיתים תיכף שבירך על אכילת מצה ואחר כך יבצע להמסובים, או שיבצע גם להמסובים בשעה שבוצע לעצמו ויאכלו ביחד, ויש נוהגין שהמסובים נוטלים ידיהם רק אחר שאכל בעל הבית הב' כזיתים שלו ואז מחלק להם תיכף. [וכמובן שלכל דרך אית לי' מעלה וחסרון, ולענין נ' לנהוג לצאת לכו"ע, ליקח ולחלק המצות שבדעתו לתתם לבני ביתו קודם נטילת ידיים, ואח"כ ימנה אחד שיחלק ממצה שלימה שלו אחר ברכתו ובציעתו, לכל בני בית, ואז כולם נוטלים לידיים ובעה"ב מברך ובוצע לעצמו ונותן מהשלימה להממונה, ומיד מתחיל לאכול, והממונה מחלק משהו לכל אחד ואחד, ואז כולם אוכלים. ובמרוור אין שום קושיים דמחלקין לכל המסובים, ואח"כ מברכין, או אוכל ואח"כ מחלק].

ולפי הנהוג בזמנינו לאפות מצות דקין מאד, ואין במצת בעל הבית כדי חלוקה גם להמסובים, וצריך בעל הבית לצרף להם ממצות אחרות, צריך לזהר שכזית א' יחלק להם ממצות שבורים דוקא, וגם יצרף לזה לכל א' על כל פנים משהו ממצה השלימה שבצע עליה בעל הבית. [וכדי לצאת בלחם עוני לכו"ע נכון לדקדק אם אפשר שגם שאר מצות שלוקח להשלים הזיתים לעצמו, ובני ביתו יהיו על השלחן במשך זמן אמירת הגדה, והיהו שבורים, ומזה יהי' פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, וידקדק שישמעו את ברכתו לצאת מצות לחם משנה, וגם יצרף משהו ממצה שלימה שלו, עי' ויג"מ עמ' קפ"ג, קפ"ד].

יש נוהגין ליתן לכל א' מהמסובים מצה שלימה ופרוסה (קודם שנוטל בעל הבית ידיו), ומברכים על שניהם המוציא ועל אכילת מצה, ופורסין לעצמם כזית מהשלימה וכזית מהפרוסה, (והבעל הבית מצרף לכל א' משהו מהמצה שלימה שבצע עליו או נותן לכולם עוד מצה ללחם משנה). [ובכל ענין שנוהג יש לזהר שלא יצמצם לעצמו ולבני ביתו בשיעורי הזיתים כי אז עיקר זמן קיום מצותו, וע"ז עיקר דינו ביום הדין עפ"י זוה"ק].

ח) אם נתאחר באכילת הכזית מצה עד לאחר חצות, דעת גדולי הפוסקים

אכילת מצות בישראל

דאסור לברך ברכת על אכילת מצה (וכן ברכת על אכילת מרור על המרור) אלא יאכל בלי הברכה.

ט) גם נשים חייבות באכילת מצה, וכן צריך לחנך הקטנים בזה.
 י) צריך לזוהר שלא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד אחר אכילת הכריכה, והמדקקים אין מסיחים עד אחר אכילת האפיקומן. [ויכוין ג"כ בברכת מצה ומרור עליהם, וכן בשהחיינו על כוס ראשון יכוין לכתחילה גם המצה ומרור ושאר מצות].

אכילת מרור

[יקח כזית מרור מהמונח בקערה [ואם הוא תמכא ידקק אם לא פג טעמו] ויטבול בחרוסת בלי שהייה, וינער החרוסת מעליו, ואז מברך על אכילת מרור, ויכוין גם לכריכה, וקודם לזה יאמר נוסח לשם יחוד, והריני מוכן, וילעוס המרור להרגיש טעם מר ולכתחילה יבלע בב"א כמו במצה ובדיעבד עד כדי אכילת פרס, ואוכל בלי הסיבה, וידחוק עצמו לאכול כשיעור אף אם קשה לו ויכוין לתקן כל מאכלות אסורות שאכל משך השנה, וינצל מתרופות ורפואות בזכות המצוה, ואם א"א לו לאכול כזית שלימה לא יברך, כי אם עפ"י הוראות חכם מובהק ומבין מדעתו].

אכילת כורך

נוטל המצה השלישית המכונה ישראל ובוצע כזית וכורכו יחד עם כזית מרור ואומר זכר למקדש כהלל, ואוכלם בהסיבה.
 יזהר לכתחלה לרסק הכל ולבלעם יחד, ואם קשה לו יבלע מעט מצה עם מעט מרור בב"א, וכן עוה"פ, ועוה"פ, עד גמירא.

בשו"ע הגר"ז סי' תע"ה סעיף י"ח וז"ל: לפי שחולקין עליו חבירו על הלל ואומרים שא"צ לכורכם כלל לא מן התורה בזמן שבית המקדש קיים ולא מד"ס בזמן הזה ולפי דבריהם אם אוכל בתחלה כזית מצה בלבד ואח"כ אוכל כזית מרור בכריכה עם כזית מצה לא יצא ידי חובת מרור לפי שכזית מצה שבכריכה היא רשות ואין בה שום מצוה לפי דבריהם והי הוא מבטל את טעם המרור שבכריכה כשלועסן יחד אבל לפי דעת הלל שהמצה שבכריכה היא חובה מד"ס אינה מבטלת את טעם המרור שהוא ג"כ חובה מד"ס והן זה כזה ואינן מבטלין זה את זה וכיון שלא נפסקה הלכה לא כהלל ולא כחבריו לפיכך לצאת ידי שניהם צריך אדם שיאכל כזית מצה בלבד בלא מרור ויברך על אכילת מצה שבכזית זה הוא יוצא י"ח מן התורה אף לפי דעת הלל ואח"כ צריך שיאכל כזית מרור בלבד בלא מצה ויברך על אכילת מרור שבכזית זה הוא יוצא י"ח מרור לפי דברי חבריו ואח"כ יכרוך כזית מצה וכזית מרור ויאכלן ביחד זכר למקדש כהלל ולא יברך על כריכה זו לא ברכת המצה ולא ברכת המרור שמא הלכה כחבריו ואין בכריכה זו שום מצוה ואף לפי דעת הלל הוא יוצא בברכת המצה

המרור שבירך כבר ולכן צריך לזוהר שלא להשיח בדבר שאינו מענין הסעודה משבירך על אכילת מצה עד שיאכל כריכה זו כדי שתעלה ברכה זו וברכת המרור גם לכריכה זו לפי דעת הלל ואם עבר ושח א"צ לחזור ולברך על כריכה זו שמא הלכה כחביריו אבל אם עבר ושח בין הברכה להתחלת אכילת המצה או המרור צריך לחזור ולברך אם שח בדבר שאינו מענין הסעודה ואפי' בדבר שהוא מענין הסעודה אין להשיח לכתחלה בין הברכה להתחלת האכילה ויש נוהרין בזה שלא להשיח בדבר שאינו מענין הסעודה משבירך על אכילת מצה עד שיאכל האפיקומן כדי שתעלה ברכה זו גם לאכילת אפיקומן וחומרא יתירא הוא נוהגין במדינות אלו לומר קודם אכילת כריכה זו כן עשה הלל בזמן שבהמ"ק קיים היה כורך מצה ומרור כו' ואין מזכירין פסח אף שהלל היה כורך גם כזית פסח בכריכה זו מ"מ כיון שאנו אומרים כן עשה ואנו אין לנו פסח לפיכך אין מזכירין אותו מכל מקום המזכיר לא הפסיד עכ"ל.

אכילת האפיקומן

(א) מוציאין המצה מתחת המפה שהצניעוהו שם ואוכלין אותו ולכתחילה טוב לאכול שני זיתים אחד זכר לפסח, ואחד זכר למצה הנאכלת עם הפסח, ואם קשה עליו לאכול ב' זיתים עכ"פ לא יפחות מכזית.

(*) צריך לזוהר לאכול האפיקומן קודם חצות לילה כמו הפסח שלא הי' נאכל אלא עד חצות, ולכתחילה טוב להקדים א"ע לגמור את ההלל שאחר בהמ"ז קודם חצות.

(ב) אם לא הספיק המצה שהצניעו לכל המסובים (או שנאבד) לוקחין מצה אחרת, אם יש לו מצת מצוה אחרת בין שלימה בין שבורה יאכלו ממנה, ואם אין לו עוד מצת מצוה יאכלו ממצה אחרת שהיא שמורה מחימוץ, יש להחמיר שלא להאכיל אפיקומן למומר ואפיקורס. נהגו מהדרין לשייר מאכילת אפיקומן לחיבוב מצוה ולשמירה על כל השנה.

(ג) לא יאכל האפיקומן בב' מקומות, ואפילו בחדר א' לא יאכלנו בב' שלחנות מקצתו בשלחן זה ומקצתו בשלחן זה, וכן אם ישן באמצע אכילת האפיקומן והקיץ יש כמה חילוקי דינים אי רשאי לחזור ולאכול עוד מן האפיקומן.

(ד) אחר אכילת האפיקומן אין לאכול כל הלילה שום דבר, ואין לשחות שום משקה חוץ ממים אם לא לצורך גדול יש להקל במשקין שאינם משכרין ובפרט בליל שני של פסח.

(העתקתיו מהגדת ויג"מ) [והמוקף בריבוע ממנו יצא]

דאס פאלגענדע איז א באקוועמליכע טשעק-ליסט וואס דערמאנט וואו מען זאל בודק חמץ זיין.
 זעלבסט פארשטענדליך אז די ליסטע ערצייגט נישט אלע ערטער, עס איז נאר א דערמאנונג פון גיווענטליכע און נישט אזוי געווענטליכע ערטער וואו חמץ געפינט זיך און מען באדארף בודק חמץ צו זיין.

[] האל-וויי	[] קלאזעט
[] בוידעם	[] שרייב טיש
[] יארד	[] קאבינעט
[] גארטען	[] שיף לעדער
[] גאראז'	[] מעדעצין שאנק
[] ארבעט רום (ווערק שאפ)	[] מלבושים, קליידער
[] קאר, טראק, גלאף	[] קעשענעס, קאפס
קאמפאטמענט	[] בעזליך און ארבייטס בריף-קייסעס
[] אפיס	[] רענצליך
[] סטאר, געשעפט	[] שאפינג-וועגעלע
[] פעקטערי	[] שאפצירונג עסען-קעסטעל,
[] פארטש (טעראסע)	(פיקניק-באקס)
[] זייפען (זייפען און פערפיום	[] קוקוס סלוי (קוקי דזאר)
זאלען נישט גענוצט	[] קינדער בעטעל (קריב)
ווערען)	[] שפיל צימער, פליי-רום, פעט הויז
[] קאסמעטיקס, כשר לפסח	[] פייגעל נעסט
(נאר פאר חוה"מ.)	[] אונטערען אויווען
[] בענטשערליך זאל מען	[] אונטערען פריוידער
אויסרייניקען	[] אונטערען קאבינעט
(באהאלטען ביז נאך	[] טאוסטער — דאס זאל מען קליינען
פסח)	[] קינדער שוהלע באטעל,
[] ספרים וואס מען נוצט פסח	בריף-קייס
זאל מען נישט לייגען אויפן	אדער סקול בערט —
עס-טיש	קליינען און באהאלטן
[] קליידער וואס הענגען אין שאנק	[] ישיבה קעסטעל (סקול לאקער)
מוזען אדורך געקוקט ווערען	[] פאלעצעס (שעלפס)
[] וועקיום קליינער אויסרייניגן	[] ספרים שענק
און אוועקווארפען דעם בעג	[] דולערי
[] בעזעם (ברום) אויסוואשען אים	[] דולערי קעסטעל
[] בענקלאך — צווישען די	[] בראנפען שאנק
בענקלאך	[] טלית באטיל
[] רעדיעטער, אונטערן	[] שטריימל, שטריימל-
רעדיעטער,	קעסטעל
איבערהויפט אין בתי	[] ציין-בראש. דארף מען האבן
מדרשים	א נייעם ציין-בראש פאר חוה"מ.
[] ראגס וועקיומען, איבערויפט שעג	[] קינדער בענקעל (הייטשער)
[] חלה בעקעלעך, קליינען און	[] פלייפען
באהאלטען	[] וועגעלע (קעריטש)
[] ברויט-קאסטען, קליינען און	[] שפילצייג קאסטען (טוי טשעסט)
באהאלטען	[] אלע שפיל-צייגען (טויס)
[] פריזער	[] קינדער וועגעלעך (וואגאנען)
[] בייסמענט	[] שפילצייג הייזער און אלע
	וואס קומט אריין דערין
	[] קאמער צימער (סטאריטש-רום)